

Zij achten dat er geen grond bestaat voor zoodanig voorstel, dat voor hen onaannemelijk was.
Zij dringen voorts aan:

1°. op de vaststelling van de, ook door de inspecteurs goedgekeurde, kruinsbreedte van 5.50 el voor de Vijfheerenlanden, die bij hunne dijken nergens minder gevonden wordt;

2°. dat de Noorder-Lingedijk ook in de tafel der dijken worde opgenomen met de volgende afmetingen:

Binnenloop $1\frac{1}{2}$ op 1.

Aan de buitenzijde eene kade met kruinsbreedte van 1 el.

Kruinshoogte 6.48 el + A.P.

Binnenloop 1 op 1.

Buitenloop 2 op 1.

3°. dat de door de inspecteurs voorgestelde hoogte voor den Zuider-Lekdijk,

Lijn Fort Diefdijk 7.10 el + A.P.

Lijn Kersbergen 6.05 el + A.P.,

zijnde de eerste 0.30 el lager en de tweede 0.25 el lager dan was voorgesteld, — niet worde gevolgd; omdat die hoogten bestaan, en men die toch wel niet zal willen verlagen, en het niet blijkt waarom die verlaging is voorgesteld.

Dijkgraaf en hoogheemraden achten de bepaling der hoogte een minimum, en meenen dat die bepaling geenszins de verpligting insluit, de dijken niet hooger te mogen maken, wanneer een waterschapsbestuur meerdere hoogte en zwaarte voor de veiligheid van zijn district noodig mogt achten.

Zij vragen alzoo dat de tafel der dijken voor de Vijfheerenlanden, voor de hoogte der Zuider-Lekdijken, blijve zoo als die was voorgesteld; dat de kruinsbreedte worde bepaald op 5.50 el en dat de Noorder Lingedijk mede in de tafel worde opgenomen.

2. *Vijfheerenlanden.*

Dijkgraaf en hoogheemraden achten de kruinsbreedte van 5.50 el onnoodig voor dijkvakken die op een vasten ondergrond liggen, en niet voldoende voor gedeelten waar moerige gronden aanwezig zijn.

Als algemeene regel houden zij eene kruinsbreedte van 5 el voldoende voor de sterkte van eenen dijk, gesteund door aardbermen van 6 à 8 el breed en hoog 3 el onder de kruin des dijks.

Het belang der beide dijksdistricten vordert, zeggen zij, eene algemeene versterking der dijken, doch eene meerdere breedte dan 5 el kruin is daartoe geen vereischte, en is voor de passage onnoodig.

De Dief, Meer en Zuider-Linge-dijken hebben nergens meerdere kruinsbreedte dan 4.70 el, en dit heeft nimmer bezwaar gehad bij den Alblasserwaard.

De geheele ring van den Alblasserwaard wordt dus geenszins beschermd door dijken van 5.50 el kruin.

Zij beweren verder, dat de Noorder-Linge-dijk niet in de tafel der dijken behoort opgenomen te worden, als liggende langs de opgesloten Linge, gelijk staande aan de verdere lengte van het kanaal van Steenenhoek.

De door hen aangegevene hoogte voor den Zuider-Lekdijk steunt op de watershoogte van 1845, waarboven de dijken op 6 punten, 43 à 50 duim zijn gesteld. De waarnemingen in 1860 en 1862 gedaan, bevestigen het, dat de voordragt met de waterlijn bij hoogen waterstand strookt. Zij blijven daarom op het vaststellen van de door hen voorgedragen tafel der dijken aandringen.

3. Rapport van den hoofdingenieur.

De hoofdingenieur blijft van gevoelen, dat het aan de sterkte der waterkeering niet zal schaden, om voor enkele vakken van den Zuider-Lekdijk, onder Everdingen en Hagestein, waar het moeilijk en kostbaar is de kruin 5.50 el breed te maken, die breedte op 5 el toe te laten, indien die gedeelten versterkt worden door zware binnenbermen.

Overigens heeft hij vroeger wel betoogd, dat het wenschelijk was den *Noorder-Lingedijk* in denzelfden weerbaren staat te brengen, als den *Zuider-Lingedijk*, maar het lag niet in zijne bedoeling, dat hij daarom zou behooren tot de tafel der dijken.

Hij is van gevoelen, dat de ring die den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe en de Vijfheerenlanden omsluit, bestaat uit de dijken die onmiddelijk het rivier- en inundatie-water moeten keeren.

In dat geval, zegt hij, behoort de *Noorder-Lingedijk* niet tot den ring, maar wel de Meer, en *Zuider-Linge-dijken*.

De hoofdingenieur toont voorts aan, hoezeer de vereeniging van beide de waterschapsbesturen in aller belang zou zijn, en hij meent ten slotte, dat eene krachtige aansporing van de zijde van het Gedeputeerd bestuur, om tot die vereeniging toe te treden, niet geheel onvruchtbaar zou zijn.

Wat de bepaling aangaat der kruinsbreedte van 5.50 el, zoowel voor de Vijfheerenlanden als voor den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, moesten wij erkennen, dat het voor de Vijfheerenlanden eene kostbare zaak kon zijn, maar wij moeten de beide hoogheerraadschappen blijven beschouwen, als ten aanzien hunner waterkeeringen tot denzelfden ring te behooren.

Nu schijnt het ons niet rationeel toe, dat er een ring zou bestaan, waarvan de dijken voor een gedeelte 5.50 el en voor een ander gedeelte 5.00 el kruin zouden hebben, en het komt ons voor, dat wanneer de 5.00 el kruin voor een deel werd toegestaan, het andere deel van de 0.50 el meerdere breedte geen nut zou hebben.

Wij bleven daarom bij ons gevoelen, dat wanneer de kruinsbreedte voor den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, volgens het eigen voorstel op 5.50 el wordt vastgesteld, die breedte ook bij de Vijfheerenlanden behoort te worden toegepast.

Mogten daarop, uit hoofde der situatiën, enkele uitzonderingen noodzakelijk zijn, dan behooren die meer bepaald te worden aangewezen, en kan de dijk op die plaatsen door andere middelen versterkt te worden.

Wat de kruinshoogte van den Zuider-Lekdijk betreft op de beide genoemde punten, zoo was het door ons gedane voorstel gegrond op de tegenoverliggende dijkshoogten van den *Noorder-Lekdijk*; wij moesten het van hoog belang blijven achten, dat de *Zuider-Lekdijk* nergens hooger zij dan de *Noorder-Lekdijk*.

Wilde men de hoogtebepaling van de beide punten toegeven, en zich houden aan het voorstel der beide hoogheerraadschappen, dan behoorde dit onzes inziens alleen gedaan te worden met het bepaalde voornemen, om middelen te beramen of voor te schrijven, waardoor de tegenover liggende gedeelten van den *Noorder-Lekdijk* in dezelfde evenredigheid werden verhoogd.

In dat geval, zou het vaststellen van de voorgestelde tafel der dijken, ook volgens onze beschouwingen, geen bezwaar meer hebben.

De bewering dat de Noorder-Lingedijk niet zou behooren tot den ring der bedijking, maar wel de Meer- en Zuider-Lingedijken (van den Diefdijk wordt niet gesproken) konden wij niet toegeven.

De Noorder-Lingedijk ligt langs de rivier de Linge, en maakt de waterkeering uit van de Vijfheerenlanden tegen die rivier; zij is in ons oog wel degelijk een deel van de geheele beringing, en wij vermeenen dat de tafel der dijken zich over de geheele beringing moet blijven uitstrekken.

Eene vereeniging der beide hoogheemraadschappen kwam ons eindelijk mede zeer doelmatig voor. Vele geschillen en moeilijkheden zouden daardoor voor altijd kunnen eindigen.

Naar aanleiding van al het bovenstaande, bleven wij van meening, dat het besluit van Gedeputeerde Staten, zonder de door ons voorgestelde wijzigingen, niet voor goedkeuring vatbaar was.

De Minister gaf hierop aan Gedeputeerde Staten te kennen, dat hij bezwaar bleef maken, de door dat collegie vastgestelde tafel aan den Koning ter goedkeuring aan te bieden.

Zijne Excellentie deelde daarbij aan Gedeputeerde Staten mede, dat hij in de kruinsbreedte van 5 el voor de Vijfheerenlanden wilde berusten, en hoewel, zoolang de verbetering van den Noorder Lekdijk haar beslag niet had verkregen, in geen geval eene verhooging van den Zuider Lekdijk kon toegestaan worden, de Minister echter op geene wijziging wilde aandringen, voor zoover de tafel der dijken de tegenwoordige hoogte aangeeft.

Het opnemen van den Noorder Lingedijk in de tafel, bleef echter aan den Minister noodig schijnen.

Het collegie van de Vijfheerenlanden, werd later bekend gemaakt met de bewilliging van den Minister in de verhooging van een gedeelte van den Noorder Lekdijk, tusschen het punt van aanleg van den spoorweg en het fort WILLEM II, te Honswijk, waardoor de beëindiging van het geschil over de vaststelling der tafel, werd bevorderd.

Gedeputeerde Staten boden alstoen eene nieuwe tafel, tot bepaling der afmetingen voor de rivierwaterkeerende dijken van het hoogheemraadschap der Vijfheerenlanden, aan den Minister ter goedkeuring aan, omtrent welk stuk ons bericht en raad werd gevraagd.

Het voorstel door ons in overweging genomen zijnde, hadden wij de eer den Minister te kennen te geven, dat wij geen verder bezwaar konden hebben, Zijne Excellentie te raden, het alsnu aan te nemen, en het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland aan de goedkeuring des Konings te onderwerpen.

Bij besluit van 14 April 1863 n°. 103, werd door den Koning het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij de hoogte, zwaarte en verdere afmetingen van de rivierwaterkeerende dijken der Vijfheerenlanden wordt vastgesteld, goedgekeurd, waarmede deze zaak voorloopig beëindigd werd.

De alsnu vastgestelde tafel, aanwijzende de afmetingen waarop de rivierwaterkeerende dijken in het hoogheemraadschap der Vijfheerenlanden moeten worden gebragt en gehouden, is als volgt:

Zuider-Lekdijk tusschen de Dief- en Zouwendijken.

Aan het fort op den Diefdijk	7.40 el + A.P.	<i>Hoogte.</i>
Bij den Rooden Leeuw te Hagestein	7.00 el + A.P.	
Wilhelmina-Sluis te Vianen	6.70 el + A.P.	

Leksmond.	6.30 el + A.P.
Tot dijkpaal n°. 17	6.30 el + A.P.
Bij den Zouwendijk te Ameide	6.00 el + A.P.

Zwaarte.

Eene kruinsbreedte van minstens vijf ellen, met eene tonronde van een palm.
Eene buitendossering van twee op één.
Eene binnendossering van een en een half op een.

Verdere afmetingen

De dijk moet over de geheele lengte worden gemaakt en onderhouden met binnenbermen van 7.50 el kruinsbreedte, op de hoogte van 3 el beneden de kruinhoogte des dijks, met achterwaartsche dossering van 2 op 1.

Op punten, waar geene binnenbermen uitvoerbaar zijn, wordt de dijk door verbrediging van de kruin versterkt, zoodat per lengte eenheid niet minder grond wordt aangebragt, dan tot het maken van eenen binnenberm van de voorschreven afmetingen noodig zou zijn.

*Noorder Lingedijk, tusschen de Dief- en Bazeldijken.**Hoogte.*

Binnen de kom van Leerdam.	5.00 el + A.F.
Van Leerdam tot de aansluiting tegen den Bazeldijk aan den Arkelschendam.	6.00 el + A.P.

Zwaarte.

Binnen Leerdam, worden de breedte en de hellingen van den dijk bepaald in overeenstemming met de plaatselijke gesteldheid.

Van Leerdam tot den Arkelschendam verkrijgt de kruin doorgaande de breedte van minstens vijf el met eene tonronde van een palm.

Het buitenbeloop is van twee op een.

Het binnenbeloop van een en een half op een.

Op zwakke plaatsen moeten bermen of andere versterkingen worden aangebragt.

*Rivierverbeteringen
in 1862.*

§ 11. De hoofdingenieurs van Noordbrabant en Zuidholland deden in Maart van 1862 een gezamenlijk voorstel tot vaststelling der werken, welke in dat jaar gemaakt moesten worden voor de f 300,000 voorloopig bij de begrooting van dat jaar toegestaan, ter verbetering van de Merwede en de killen in Noordbrabant en Zuidholland.

Het voorstel der hoofdingenieurs had twee afdeelingen:

de eerste afdeeling bevatte die werken en leveringen, waarvan in het belang der zaak de aanbesteding reeds had plaats gehad, of die door het inzenden van ontwerp-bestekken waren voorbereid. Deze werken bedroegen . . . . . f 106,850

de tweede afdeeling bevatte de verder ontworpen werken tot eene som van . . . » 193,150

Alzoo te zamen . . . . . f 300,000

Wij oordeelden al de posten der gedane voorstellen, voor goedkeuring vatbaar.

Bij beschikking van 11 April 1862 n°. 222, 3de afd., W, hechtte de Minister, in de onderstelling dat de voorloopig toegestane som voor de Merwede en killen nader bij de wet zou worden bekrachtigd, zijne goedkeuring aan het voorstel der hoofdingenieurs.

De voorgestelde werken werden in dien zin voortgezet.

§ 12. In Februarij 1860, werd door de eigenaars van den Uiterwaard te Rossum een adres ingediend, waarbij zij vergoeding verzochten voor de schade, door de overstroming van dien uiterwaard, in den winter van 1859 op 1860, aan hunne landerijen toegebracht. Volgens der adressanten bewering, moest deze schade geweten worden aan de digting van het kanaal van St. Andries, weshalve zij ook aandrongen, dat van Rijkswegen werken zouden worden aangelegd en onderhouden, ter voorkoming in het vervolg van dergelijke onheilen.

Ofschoon er voor de Regering geene termen bestonden, om, met afwijking van het tot dus ver gevolgde beginsel aan de adressanten schadevergoeding te verleen, meende de Minister dat het welligt overweging zou verdienen, in hoeverre door den aanleg van werken in de ondervonden bezwaren kon worden te gemoet gekomen.

De tweede ondergeteekende was daarover reeds door den Minister gehoord; hij deelde toen als zijn gevoelen mede, dat die werken konden bestaan in eene verhooging van den overlaat van Heerewaarden, waartegen hem geene andere bezwaren bekend waren, dan die welke zouden kunnen voortvloeijen uit den tegenstand van de dijksbesturen van de Bommeler- en Tielerwaarden, die, zoo als hij vermeende ten onregte, in den overlaat van Heerewaarden, en dus ook in het gedeelte daarvan tusschen Rossum en St. Andries, altoos eene beveiliging voor hunne dijken willen gezien hebben.

De tweede ondergeteekende lag daarbij over, eene door den hoofdgenieur in Gelderland opge- maakte begrooting, waaruit bleek, dat dit werk berekend werd op f21,730; ofschoon hij twijfelde of het tijdstip nog wel daàr was, om tot eene gedeeltelijke ophooging over te gaan, meende hij deze watervrije ophooging toch zeer te moeten aanbevelen.

De voorstelling der dijksbesturen werd door den tweede ondergeteekende daarom als ten onregte beschouwd, omdat de overlaat van Heerewaarden, volgens zijne meening, juist de oorzaak is geweest der ijsverstoppingen.

In 1861 nog, zijn zijne gestadige werkingen de oorzaak geweest, dat het ijs gedurende 7 dagen tusschen Tiel en Gorinchem aanhoudend is ineengeschoven, doordien de kracht van doorzetting aan de rivier werd ontnomen. Toen en ook vroeger in 1855, zijn daardoor de doorbraken veroorzaakt. De tweede ondergeteekende schrijft die stellig aan de werking van den overlaat toe.

Nadat het ijs in 1861 de werking van den overlaat te boven was, zette het zich in minder dan 24 uren van Tiel tot Emmerik vast, en schoof bij Tiel zoo ineen, dat de doorbraak te Leeuwen er op volgde.

Bij Emmerik is toen groot gevaar geweest, en de oorzaak daarvan was ook de ineenschuiving van het ijs, welke door de werking van den Ouden Rijnmond veroorzaakt was.

De derde ondergeteekende kon in die aanbeveling, om deze geheele afsluiting *nu reeds* te doen, niet zoo onvoorwaardelijk toestemmen.

De overlaat van Heerewaarden heeft ten doel, bij zeker peil, het water van de Waal naar de Maas, of omgekeerd, af te voeren.

De tijdelijke hulp die daardoor in tijd van nood bij ijsstopping, *in den tegenwoordigen toestand der rivieren*, kan verkregen worden, kon volgens zijn gevoelen, niet zoo geheel weggeredeneerd worden.

Zoo lang de rivieren benedenwaarts niet aanzienlijk verbeterd zijn, schijnen den derden ondergeteekende de bezwaren, die van de zijde van den Tielerwaard tegen deze afsluiting te wachten zijn, niet geheel van gewigt ontbloot.

Het is waar, dat het afzonderen der rivieren in het stelsel ligt der rivierverbeteringen, en dat de hierbedoelde afsluiting dus geacht moet worden een deel van dat stelsel uit te maken; maar kan men die afzondering der rivieren bovenwaarts zoo krachtig doorzetten, vóór dat er benedenwaarts meerdere ruimte en krachtiger verbetering verkregen is?

Het nut der hierbedoelde afsluiting dus volkomen toestemmende, was de derde ondergeteekende echter van gevoelen, dat het juiste tijdstip daartoe nog niet gekomen is, en dat dit eerst behoort te geschieden, nadat de rivierwerken benedenwaarts zooveel verbeterd zullen zijn, dat dit zonder dadelijk gevaar zal kunnen plaats hebben.

De eerstondergeteekende meende het volgende in het midden te moeten brengen :

Het gedeelte van den overlaat van Heerewaarden dat men wil ophoogen, heeft eene lengte van ongeveer 600 el, dat is ongeveer $\frac{1}{10}$ der geheele lengte van den overlaat. Aan dit middel van ontlasting zou dus, ten nadeele der tegenoverliggende bedijking van den Tielerwaard, ongeveer $\frac{1}{10}$ worden ontnomen.

Volgens het overgelegd gemiddeld dwarsprofiel van het op te hoogen gedeelte, is het terrein thans gemiddeld hoog . . . . . 6.05 el + A.P.

De dijk komt te liggen op . . . . . 8.05 el + A.P.

De grootste hoogte van doorstroming zou dus kunnen zijn. . . . . 2.00 el.

Stelt men dat die afstroming plaats heeft met eene groote snelheid, bijv. van 2 el in de seconde, dan zal langs dit deel van den overlaat afgevoerd kunnen worden in elke seconde $600 \times 2 \times 2 = 2400$ teerl. el, eene hoeveelheid die niet van belang ontbloomt is, wanneer men bedenkt dat de Waal kan gerekend worden te St. Andries hoogstens 10,000 à 14,000 teerl. el in de seconde af te voeren.

Wel is waar zal de Maas meestal hoog zijn als de Waal hoog is, en daardoor het verhang op den overlaat zeer klein zijn, zoodat de snelheid van 2 el in de seconde in verre na niet kan bereikt worden. Niettemin kan men zich het geval wel voorstellen, dat bij ijsgang en plotselinge ijstopping op de Waal, een sterk verhang naar de Maas kan ondervonden worden.

De eerstondergeteekende vereenigde zich daarom geheel met het gevoelen van den derde ondergeteekende.

De drie inspecteurs waren eenstemmig van gevoelen, omtrent het nut der bedoelde afsluiting, doch de slotsom hunner overwegingen was deze:

dat het juiste tijdstip voor die afsluiting nog niet gekomen was, en dat zij eerst behoort te geschieden, nadat de rivierwerken benedenwaarts zooveel verbeterd zijn, dat de afsluiting zonder krenking van de belangen van den Tielerwaard, kan uitgevoerd worden.

De Minister nam hierop eene beschikking, waarbij, in overweging genomen:

dat de digting van het kanaal van St. Andries is ondernomen en uitgevoerd in het algemeen belang;

dat, al mogt de aan adressanten behorende uiterwaard ten gevolge dier digting, in minder gunstige omstandigheden zijn geraakt, hieruit nog geen aanspraak op vergoeding van schade zou kunnen worden ontleend;

dat wel door eene gedeeltelijke verhooging van den overlaat van Heerewaarden in der adressanten bezwaren zou worden te gemoet gekomen, doch dat zulk eene verhooging, hoezeer een punt van overweging bij de Regering uitmakende, in verband met de verdere daarbij betrokken belangen, voor het oogenblik niet kan plaats hebben;

aan adressanten werd te kennen gegeven, dat aan hun verzoek om schadevergoeding niet kon worden voldaan, en dat, wat betreft den aanleg der werken die zij verlangen, het geschikte tijdstip om daartoe over te gaan, nog niet is gekomen.

Reglement voor Asperen, Heukelom en Spijk.

§ 13. Reeds in November 1861 had de Minister ons medegedeeld, dat er sedert vele jaren door de Staten van Gelderland en Zuidholland vergeefsche pogingen waren aangewend, om gemeenschappelijk reglementen vast te stellen voor de in beide provincien gelegen polders van Asperen, Heukelom en Spijk; en dat er tusschen de daartoe voorgestelde reglementen twee punten van verschil waren overgebleven, namelijk:

a. Dat de artt. 98 en 99 van de reglementen der Staten van Gelderland, in die van de Staten van Zuidholland zijn weggelaten;

b. Dat in art. 77 van de reglementen voor Asperen en Heukelom van de Staten van Zuid-holland, met afwijking van die van Gelderland, geen vrijdom wordt toegekend aan den Nieuwen Zuider-Lingedijk, en in art. 103/102 wordt bepaald, dat de Nieuwe Zuider-Lingedijk en de tot het maken van dien dijk vergraven landen, even als de overige polderpligtige landen in den polderomslag worden omgeslagen, zoodra het Kon. besluit van den 17den Maart 1815 en 30 October 1815, n°. 16 en 63 zal zijn ingetrokken.

De Minister verlangde over het wenschelijke van de door hem voorgenomene regeling, vooraf door ons ingelicht te worden.

De Minister wilde daarbij nog andere artikelen door ons overwogen zien, en raadpleegde ons vooral over de artt. 96 en 97 van het reglement van Asperen met de gelijklopende artt. 96 van de reglementen voor Heukelom en Spijk, in verband met de eventuele veranderingen in de maatregelen bij buitengewone rivier-correspondentie.

Na overweging der in onze handen gestelde stukken en ontvangen nota's der betrokken hoofd-ingenieurs, hebben wij vermeend het navolgende aan den Minister in overweging te moeten geven.

De eerstondergeteekende zag geen bezwaar in het voornemen om de bepalingen, artt. 98 en 99, voorkomende in de reglementen en door de Staten van Gelderland opgenomen, in de door den Koning vast te stellen reglementen achterwege te laten.

Eene splitsing der polders, om ze bij gedeelten omslagpligtig aan den Tielerwaard of aan de Vijfheerenlanden te maken, kan zijns inziens, zonder de samenwerking der Staten van de beide provincien, niet wel tot stand komen, en zou minst genomen, veel tijd vorderen.

Het voorstel der Commissie voor de gemeene belangen, om de Koninklijke besluiten van 1815 in te trekken, kwam den eerstondergeteekende billijk voor.

De door het polderbestuur voorgestelde wijziging der redactie van art. 96 van het polder-reglement voor Asperen, kwam hem aannemelijk voor.

Het was vooral omtrent dit punt, dat de Minister het gevoelen der inspecteuren vroeg, in verband met de eventuele rivier-correspondentie.

Het voeren van Schouw aan den Tielerwaard toe te staan, zou, naar het schijnt, in geen deele op regten van derden inbreuk maken, en aan dat waterschap de gelegenheid geven voor zijne belangen te waken.

In het aangehaalde contract komt hierdoor geene verandering, en het besluit van 1844 scheen dan geene wijziging te behoeven.

De tweede ondergeteekende meende, dat de toepassing van het Geldersche polder-reglement ten aanzien van de polders Asperen enz., in den ring van den Tielerwaard gelegen, vooraf moest gaan, waardoor de moeilijkheden opgeruimd konden worden.

Zoolang dit niet heeft plaats gehad, kwam hem ook het beste voor, om de beide bepalingen niet in de reglementen op te nemen.

Deze splitsing, waartoe de medewerking der Staten van de beide provincien vereischt wordt, kan eene afzonderlijke behandeling uitmaken, en behoeft de voorloopige vaststelling van het reglement niet in den weg te staan; de billijkheid wegens het omslagpligtige aan den Tielerwaard van de in Gelderland gelegen gedeelten, kon alsdan een punt van nadere overweging uitmaken.

Wat betreft het voorstel van de Commissie voor de gemeene belangen, om de beide Koninklijke besluiten van 1815, wegens den vrijdom aan de landen langs den Nieuwen Zuider-Lingedijk toegekend, in te trekken; geloofde de tweede ondergeteekende dat dit kon worden aangenomen, en

dat alzoo de gewijzigde redactie, tot het doen vervallen van de slotbepaling, op dat intrekken betrekking hebbende, wenschelijk voorkwam.

Het rapport van den tweede ondergeteekende van 23 Februarij 1861, zag meer op de billijkheid van de voorgestelde indeeling; met het oog op de bovenvermelde noodige vormen, was hij mede van gevoelen, dat die moesten voorafgaan, en de regeling der staten alvorens vereischt werd.

De aangehaalde wijziging, om alleen te spreken van het hooge waterschap, of de hooge waterschappen, waarin de polders gelegen zijn, zonder die op te noemen, kon daaromtrent echter ook naar het toescheen, voldoende voorzien.

In het voorstel van het polderbestuur van Asperen, tot wijziging van art. 96, zag de tweede ondergeteekende geen groot bezwaar.

Het voeren van de Schouw kan aan den Tielerwaard overgelaten worden; de uitvoering kon blijven op de wijze in den polder van Asperen gebruikelijk, en niet volgens het Geldersch polder-reglement, mits de uitvoering slechts verzekerd zij.

Wat betreft de te nemen maatregelen bij rivier-correspondentie tot het openen der overlaten onder Asperen, zoo kon dit, even als van de andere overlaten het geval is, aan den Tielerwaard worden overgelaten. Het beheer van den Nieuwen Zuider-Lingedijk, met alle de daarin zich bevindende sluizen of waterkeeringen, aan Zuidholland verblijvende, kon deswege, vooral na de volvoering van de in onderhandeling zijnde verbeteringen, naar het inzien van den tweede ondergeteekende, geen punt van bezwaar ten aanzien der handelingen of regelingen bij rivier-correspondentie ontstaan.

De derde ondergeteekende was van gevoelen, dat het weglaten in de vast te stellen reglementen, van de hiervoor genoemde bepalingen 98 en 99, geen bezwaar kon opleveren.

Hij meende dat eene splitsing der polders, wat den omslag betrof, tusschen den Tielerwaard en de Vijfheerenlanden, de medewerking der Staten behoefde.

Het scheen hem billijk toe, volgens het voorstel der Commissie voor de gemeene belangen, de Koninklijke besluiten van 1815 in te trekken.

De derde ondergeteekende zag geen bezwaar in de door het polderbestuur voorgestelde wijziging der redactie van art. 96 van het polder-reglement voor Asperen, en vereenigde zich, wat het voeren der Schouw door den Tielerwaard aanging, met de hierboven te kennen gegeven gevoelens zijner beide ambtgenooten.

Adres van Gorinchem.

§ 14. De Raad der gemeente Gorinchem wendde zich tot den Minister, met het doel te wijzen op den toestand waarin die gemeente verkeert bij ijsgang en hoog opperwater, in verband met hare ligging als vlugtplaats.

De Raad doet opmerken dat de gemeente in vele opzigten bijzondere geschiktheid heeft, om, ingeval van watersnood, tot vlugtplaats te dienen voor noodlijdenden.

Aan voeding en huisvesting ontbreekt het niet, maar niet alzoo is het gelegen met het watergevaar.

Wij konden met al het hieromtrent aangevoerde volkomen instemmen.

De situatie van Gorinchem ten aanzien van de Linge en de Merwede, werd in het adres van den Raad juist omschreven, en daaruit werd aanleiding genomen, ter aanprijzing van eene derde sluis in de haven, die wij in onze vroegere rapporten meermalen hebben aanbevolen.

Al het ten voordeele dezer sluis aangevoerde, stemt overeen met ons gevoelen, zoodat wij den wensch naar de hier bedoelde sluis gaarne ondersteunden.

Wanneer de stad van hare waterlossing is afgesloten, wordt daarin voor het westelijk

gedeelte door de zorg der stedelijke regering voorzien door eene locomobile, doch het oostelijk gedeelte kan in die hulp niet deelen, en heeft nog verdere gebreken, die in het adres breedvoerig worden opgegeven.

Om in die gebreken te voorzien, gaf de Raad der gemeente het volgende op:

- 1°. Het maken van eene derde sluis in de haven.
- 2°. Het stichten van een stoomgemaal bij de Dalempoort voor het oostelijk deel der gemeente.

Beide deze ontwerpen droegen, wat het doel aangaat, geheel onze goedkeuring weg.

Wij waren van gevoelen, dat ze eene nuttige strekking hebben, en aan het daarmede beoogde doel kunnen beantwoorden.

Wij prezen ze daarom in vele opzichten aan; echter kwam het er alleen op aan, door wie de kosten zullen gedragen worden.

Blijkbaar was het oogmerk van den Raad, die werken te verkrijgen op kosten van den Staat.

Wij waren van meening dat er, wat de sluis aangaat, veel vóór te zeggen was om de kosten daarvan voor 's Rijks rekening te nemen, maar wat het stichten van een stoomgemaal betrof, vermeenden wij dat dit zuiver in het belang der gemeente was, en dus ook alleen door de gemeente behoorde bekostigd te worden, misschien met een subsidie, voor zooveel de cellulaire gevangenis en het Rijks-telegraafkantoor, zoo mede de vlugtpaats zelve, geacht konden worden daarbij voor het Rijk belang te hebben.

Wij gaven derhalve den Minister in overweging, aan den Raad der gemeente Gorinchem te kennen te geven, dat Zijne Excellentie instemde met al hetgeen door dien Raad omtrent den toestand der gemeente bij watersnood is medegedeeld, en genegen was om, wanneer de fondsen het zouden toelaten, tot het maken van eene derde sluis over te gaan, waartoe reeds meermalen voorstellen zijn gedaan en overwogen, doch dat de Minister, hoewel het nut eener stoommachine voor het oostelijk gedeelte der stad volkomen toestemmende, echter oordeelde dat 's Rijks algemeen belang daarbij niet genoeg betrokken was, om het maken daarvan op 's Rijks kosten te wettigen.

Naar aanleiding hiervan, werd door den Minister in dien geest aan burgemeester en wethouders van Gorinchem geantwoord.

Burgemeester en wethouders kwamen hierop echter nader terug, en bleven bij de vaste overtuiging dat de uitvoering der beide voorgestelde ontwerpen in het algemeen belang was.

Het stichten van een stoomgemaal voor het oostelijk gedeelte der stad, ging, volgens hun zeggen, de finantiële krachten hunner gemeente verre te boven, terwijl die gemeente billijkerwijze in geen opzicht kon betrokken worden in de kosten van het maken van eene derde sluis in de haven, zoodat zij die aangelegenheid nogmaals aan het oordeel van den Minister onderwierp.

De Minister ons nader gevoelen daarop gevraagd hebbende, gaven wij het volgende in overweging:

dat de derde sluis in de haven in alle opzichten in het algemeen belang te achten was, en het ons dus billijk voorkwam, zoo als reeds meer te kennen was gegeven, dat ze, wanneer de fondsen het mogelijk maken, op kosten van het Rijk werd gemaakt.

dat de stoommachine bestemd voor de oostzijde der stad, hoewel in het belang der gemeente, echter niet geheel zonder belang voor het Rijk was, dewijl de cellulaire gevangenis en het telegraafbureau in dat deel der stad gelegen zijn.

Indien derhalve de uitvoering van dit werk, de finantiële krachten der gemeente Gorinchem

te boven ging, kon, het nuttige er van in aanmerking genomen, het verleen van een rijks-subsidie wel door ons worden aanbevolen.

De Kanonsdijk en de Snijpelings-overlaet.

§ 15. De Minister raadpleegde ons over de verhooging van den Kanonsdijk boven Zutphen, en van den Snijpelings-overlaet bij Deventer.

Op een voorstel van den hoofdinspecteur, werd aan de hoofdingenieurs in Gelderland en Overijssel opgedragen, een plan, met begrooting van kosten voor die verhoogingen, ieder voor zooveel hem betrof, op te maken; terwijl de hoofdingenieur in Gelderland daarbij tevens werd uitgenoodigd, dit ontwerp aan Gedeputeerde Staten van dat gewest te zenden.

Dat collegie deelde daarop aan den Minister mede, dat het het plan tot verhooging van den Kanonsdijk van den hoofdingenieur ontvangen en een plaatselijk onderzoek had doen instellen, na afloop waarvan het zijne beschouwingen omtrent deze zaak zou kenbaar maken.

Het ontwerp, met begrooting van kosten voor de verhooging van den Snijpelings-overlaet, werd intusschen door den hoofdingenieur in Overijssel ingediend en na raadpleging met den hoofdinspecteur, aan de beoordeeling van Gedeputeerde Staten onderworpen, met uitnoodiging daaromtrent tevens het gevoelen in te winnen der betrokken dijkbesturen.

Blijkens het van Gedeputeerde Staten van Overijssel ontvangen antwoord, bestonden er noch bij dat collegie, noch bij het betrokken dijkbestuur, bezwaren tegen de verhooging, mits te gelijker tijd eene verbreding der stroombaan van den IJssel bij Deventer werd uitgevoerd.

Na kennisneming van het, ter zake van de verhooging van den Snijpelings-overlaet bij Deventer, door den hoofdinspecteur behandelde, toen in het voorjaar van 1862, reeds een tweeledig ontwerp van die verhooging aan zijne beoordeeling werd onderworpen, waarop door den hoofdingenieur dit ontwerp ten gevolge van de gemaakte opmerkingen werd gewijzigd, werden wij overtuigd dat die wijziging geheel overeenkomstig de bedoelingen, vervat in de ministeriële aanschrijving van 8 Maart 1862, n°. 162, 3de afdeeling, had plaats gehad, en gaven wij den Minister te kennen, dat daartegen bij ons geene bedenkingen bestonden, en dat wij vermeenden, dat op de voorgestelde wijze geheel aan de vereischten zoude voldaan worden.

Wat betreft de op het lengteprofiel aangeduide verruiming bij Deventer, in verband ook met andere verruimingen op den beneden-IJssel, was ons gevoelen, dat, in verband met het hooge terrein van de Worp, benedenwaarts van den straatweg in het verlengde van de brug te Deventer, die verruiming over eene lengte van 85 el tot aan de hoogte van M.R. alles is, wat te Deventer kan verkregen worden, en ook eene niet onbelangrijke vergrooting van het profiel van den IJssel uitmaakt, zoodat wij ook daarmede genoegen konden nemen.

Wij stelden derhalve aan den Minister voor, aan het ontwerp verder gevolg te geven, er ten overvloede bijvoegende, dat ook bij ons geen bezwaar bestond tegen de voorgestelde verhooging van den Snijpelings-overlaet en van den Kanonsdijk, welke verhooging door ons in het belang der rivier wenschelijk werd geacht.

Wij gaven echter in overweging ook Gedeputeerde Staten van Gelderland, omtrent de verhooging van den Snijpelings-overlaet te hooren.

Wij ontvingen daarop van den Minister de door Gedeputeerde Staten van Gelderland ingezonden rapporten en verdere stukken, betreffende de verhooging van den Kanonsdijk boven Zutphen, benevens de mededeeling dat de stukken aangaande de verhooging van den Snijpelings-overlaet, aan dat collegie onderworpen waren.

De Minister deed ons tevens toekomen, eene missive van den hoofdingenieur in Overijssel, betreffende de verruiming van de stroombaan van den IJssel bij Deventer, met uitnoodiging over een en ander ons gevoelen te doen kennen.

De Minister deed ons echter bij die gelegenheid de opmerking, dat op de begrooting van

Zijn Departement voor het jaar 1863, zooals die was ontworpen, geene gelden voor dit werk beschikbaar waren gesteld.

In voldoening hieraan, bragten wij, ten aanzien der ophooging van den Kanonsdijk, het volgende rapport uit.

Door gecommiteerden uit Gedeputeerde Staten van Gelderland werd verslag gedaan van een plaatselijk ingesteld onderzoek, ten aanzien der vragen:

a. of de overlaat kan worden gemist met het oog op de belangen der gemeenten Zutphen, Warnsveld, Brummen en Voorst;

b. of er, bij verhooging van den overlaat, ten behoeve der bedoelde belangen eenige voorzieningen noodig zijn, en, zoo ja, welke?

Zij komen in eenige beschouwingen ten aanzien van den verminderden waterafvoer, welke door de verhooging zal ontstaan; dit brengt hen tot het besluit:

dat de Kanonsdijk bij de hoogste rivierstanden van 5.96 el Zutphensch peil, 0.20 el overloopende, een profiel van doorstrooming heeft van 478 vierk. el;

dat door de in aanbouw zijnde spoorwegbrug, de rivier aldaar 31 el wordt verbreed;

dat behalve dien nog eene vermeerdering van doorstrooming wordt bewerkstelligd van 24 el lengte, welke het bovengemelde verlies moet vergoeden.

Wat hieraan te kort mogt komen, zoude moeten vergoed worden door meerderen afvoer over den Baakschen dijk en langs de oostzijde van Zutphen.

Dat wijders de rivier te Zutphen een verengd profiel aanbiedt, in vergelijking van de rivier-
vakken boven- en benedenwaarts, en dit alzo minder vermogen heeft.

Zij komen dus tot het besluit, dat bij verhooging van den Kanonsdijk gezorgd moet worden, dat het opgestuwde water, zonder schade te doen, oostelijk van Zutphen kan afvloeijen.

Ten einde dit te kunnen beoordeelen, verlangen gecommiteerden dat uitgemaakt worde, hoeveel het vermeerderde vermogen van de spoorwegbrug bij den hoogsten rivierstand bedraagt, en bevelen het onderzoek daarvan aan.

Wij konden ons met dit gedeelte van het verslag wel vereenigen, te meer omdat bij de behandeling van het ontwerp van de spoorwegbrug, dezelfde beschouwingen op den voorgrond hebben gestaan, en destijds is opgemerkt, dat, door meerdere uitgraving van den grondslag tusschen de pijlers van de doorlaatbrug over den uiterwaard aan den linkeroever, op eene voldoende wijze kan voorzien worden in het verlies, dat door de verhooging van den Kanonsdijk wordt te weeg gebracht.

Gecommiteerden uit Gedeputeerde Staten vermelden verder den uitslag van het plaatselijk onderzoek met de besturen van de daarbij betrokken gemeenten, waaruit bleek:

1°. Dat de burgemeester van Voorst en de dijkgraaf van het polderdistrict Brummen van meening waren, dat de overlaat kon worden gemist;

2°. Dat de wethouder HONDIUS, bij afwezigheid van den burgemeester van Brummen, meende, dat de ondervinding sedert 1809 geleerd had, dat na het maken van den overlaat, geene rampen meer te betreuren waren geweest, en wees hij op eene volkspreek in zijne gemeente, » dat zoodra de Kanonsdijk goed overloopt, het water spoedig begint te vallen»; terwijl in eene nadere nota (bijlage A) ook wordt verondersteld, dat de pijlers van de spoorwegbrug spoediger ijsverstoppingen zullen veroorzaken, en dus de overlaat onmisbaar is.

Omtrent dit een en ander hadden wij op te merken:

a. Hoezeer ons met de meening van beide eerstgenoemden vereenigende, dit echter niet het geval was ten aanzien van de aangevoerde redenen, als zoude het ijs door de uitwerking

van de spoorwegbrug te Westervoort, slechts verbrokkeld te Zutphen aankomen; hiervan bestaat geene ondervinding; het is een bloot gezegde. Het ijs zet zich te Zutphen nog op dezelfde wijze vast, als dit vóór den aanleg van de brug te Westervoort plaats vond, zijnde nog in den afgelopen winter (1862), de noodbrug door het ijs weggevoerd en gedeeltelijk te Deventer weder ingehaald;

b. De bewering van den heer HONDIUS, als zouden de rampen die men in 1809 betreuren moest, door den overlaat van den Kanonsdijk opgeheven zijn, kon door ons niet worden beaamd.

Sedert 1809 hebben de omstandigheden niet meer op die ongunstige wijze tot aanvoer van water naar den IJssel medegewerkt, als destijds het geval was.

De overlaat brengt het water onmiddellijk daarbeneden weder op den IJssel, en heeft weinig invloed tot ontzet van de rivier. De opheffing van den Lijmerschen overlaat, maakt ook de Kanonsdijk minder noodig, doch hoe dit wezen moge, het verlies wegens den overloop wordt vergoed door meer vermogen van de ontworpen brug. Het komt ons onverschillig voor of het meerdere water zich over den overlaat, dan wel door de brug kan ontlasten; het laatste vermeenden wij zelf veel beter, omdat het aanhoudend en bij lagere standen reeds werkt, en dus langer en al dadelijk invloed heeft om de hoogere standen tegen te gaan;

c. De aangevoerde volkspreuk te Brummen, is meer als eene magtspreuk te beschouwen; het is zeer natuurlijk dat het water begint te vallen, nadat het den hoogsten stand bereikt heeft, en hoezeer zeldzaam of zeer gering, nadat de overlaat van den Kanonsdijk gewerkt heeft.

d. De bewering als zoude de brug te Zutphen aanleiding tot verstopping van ijs te weeg brengen, konden wij volstrekt niet toegeven, vermits de rivier geheel overspannen, en er zelf geen pijler in de rivier gemaakt wordt.

3°. Hebben gecommiteerden burgemeester en wethouders van Zutphen gehoord, welke geene bezwaar vonden in de ophooging van den overlaat aan den Kanonsdijk, maar in overweging gaven, dat de overlaat bij de Empterbrug dan geheel doelloos werd en mede opgehoogd kon worden, waardoor de gemeenschap met Zutphen zeer zoude worden bevorderd.

Wij stemden dit geheel toe; de Raad van den Waterstaat heeft dit in zijn rapport van 1 October 1856 ook erkend. De opruiming van de overlaten bij de Empterbrug en bij Voorst werden destijds geraamd op f 15,647, behalve eene waarde van f 3724 aan aardspecie door Zutphen te leveren.

Deze zaak kan echter later in overweging komen, nadat de geldelijke bijdragen van daarbij belanghebbenden mogten kunnen geregeld worden; ook was het ons nog niet regt duidelijk, of de overloop te Empte niet nuttig kan blijven, ter ontlasting van het water, bij overloop van den Brummenschen dijk, zoo als in 1855 het geval was; het is een punt dat nader onderzoek vereischt, en thans buiten behandeling kan gelaten worden.

4°. Vervolgens burgemeester en wethouders van Warnsveld gehoord zijnde, kwamen deze terug op hunne vroegere vertoogen, in 1858 tegen de ontworpen gewone vaste brug te Zutphen en tegen de verhooging van den Kanonsdijk ingebracht, waaromtrent door den Minister van Binnenlandsche Zaken, in dato 22 October 1858, n°. 125, afwijzend werd beslist, met te kennengeving, dat aan de brug zoodanige afmetingen zouden worden gegeven, dat de afvoer van water en ijs volkomen verzekerd zij. Hieraan wordt, blijkens het bovenstaande, werkelijk voldaan, en kon dit dus worden voorbij gegaan, even als de bewering, dat het water zoude gaan vallen, wanneer de Kanonsdijk werkt.

Wijders werd ook terug gekomen op de verlangde verruiming van de doorlaatbrug tuschen

Warnsveld en Zutphen. In een rapport van den 26sten Maart 1858, n°. 250, heeft de hoofdinspecteur FERRAND dit punt behandeld, en daarover het navolgende gezegd:

» De raad (van Warnsveld) beweert dat de doorlaatbrug tusschen Warnsveld en Zutphen te weinig capaciteit bezit, blijkbaar uit een veel hooger stand boven- dan benedendijks. Wat dit laatste betreft, de inval van de van Rees en ommestrecken komende overstromingswateren van den Boven-Rijn is zoo hevig, dat al wilde men de lengte der brug verdubbelen, er naar mijne schatting nog steeds een beduidend verval zoude bestaan. Het argument maakt dus weinig indruk op mij, in zoo verre ik overtuigd ben, dat de ruimte der tegenwoordige doorlaatbruggen voldoende vervangen de vroegere laagten in den weg van Zutphen naar Warnsveld. Zoo als de vaste brug over den IJssel nu ontworpen is, wordt Warnsveld er naar mijne zienswijze niet door benadeeld.

» Wat aangaat de verhooging van den Kanonsdijk, merk ik op, dat bij zeer hooge rivierstand met open water, de voor eenige jaren tot stand gebragte verlenging van de Zutphensche IJsselbrug een bepaald voordeel voor Warnsveld is geweest. Maar bij zware ijsgang zonder doorbraken boven Emmerik, is de verhooging van den Kanonsdijk voorzeker niet voordelig voor Warnsveld; maar ik zie niet in dat die gemeente een recht heeft, de niet-verhooging te eischen, en zonder te ontkennen dat Warnsveld eenig nadeel van de verhooging kan hebben, is zulks in mijne, trouwens voor dwaling vatbare, schatting, niet in die mate, dat daarom alleen de verhooging van den Kanonsdijk zoude behooren achterwege te blijven.

» Edoch, ingeval van doorbraken van tusschen Emmerik tot even beneden Wezel, is alles buiten berekening; zelfs met eenen nog lageren Kanonsdijk dan de nu bestaande, is men in de ommestrecken van Zutphen en Warnsveld, dan aan zeer groote verwoestingen blootgesteld."

Wij vereenigden ons met dat gevoelen; het blijkt dat Warnsveld reeds vroeger bevoorreed is door verlenging van de Zutphensche brug, terwijl het daarenboven nog vermeerderde vermogen van de spoorwegbrug, al het nadeel wegneemt, dat de verhooging van den overlaat zoude kunnen veroorzaken.

Eindelijk verlangen burgemeester en wethouders voornoemd, dat de Vliegendijk op den linker oever beneden de spoorwegbrug, waarover het water zich zijdelings kan uitstorten, niet worde verhoogd.

Hoezeer deze zaak hier niet in behandeling, en er van die verhooging geene sprake was, moesten wij toch opmerken, dat de zijdelingsche kleine kom tegenover Zutphen spoedig aangevuld is, en dus weinig of niets kan medewerken om het waterbezwaar te verminderen.

In eene nota (bijlage B) wordt dit alles herhaald.

5°. Eindelijk is ook door gecommiteerden gehoord de burgemeester van Steenderen.

Door dezen wordt een zeer ongunstig oordeel over de meergenoemde verhooging uitgebragt, verwijzende op de verhoogde opstuwung van water voor die gemeente, ter voorkoming waarvan in 1809 het stelsel van overlaten van de Kanons- en Snippelingdijken is ingevoerd. Ook bij bevestiging het bestaan der volkspreuk: » de Kanonsdijk loopt over, het water zal spoedig vallen."

In eene nota (bijlage C) wordt dit nog nader ontwikkeld, met bijvoeging, dat de belangen van duizenden aan de belangen van eenen spoorweg worden opgeofferd, terwijl men het er voor houdt, dat de pilasters van de spoorwegbrug, bij afkomend ijs, aanmerkelijke ijsverstoppingen zullen veroorzaken, welke door ophooging van den Kanonsdijk nog erger zullen drukken.

Na hetgeen wij hierboven gezegd hebben, wegens het meerdere vermogen van de spoorwegbrug, die den overlaat op eene betere wijze vervangt; voorts het ongerijmde van meerder gevaar van ijsverstopping ten gevolge van die brug, en de meermalen aangehaalde volkspreuk, konden wij dit verder voorbijgaan, alleen opmerkende, dat reeds in 1856 en vroeger die verhooging in aanmerking werd genomen, vóór dat er van de spoorwegbrug sprake was, zoodat wij de bewering niet konden aannemen, dat zulks thans uitsluitend in het belang van den spoorweg wordt voorgesteld.

Gecommitteerden eindigen hun verslag met in overweging te geven, dat het plan der verhooging van den Kanonsdijk veilig kan worden uitgevoerd, mits door behoorlijke waarnemingen mogt blijken, dat het verlies van afvoer bij den hoogsten waterstand door de spoorwegbrug worde teruggegeven, en dat bij gemis daarvan in die verhouding de doorlaatbruggen tusschen Warnsveld en Zutphen worden verruimd, en dat er in evenredigheid gelijksoortige bruggen in de spoorwegbaan op de Marsch te Zutphen worden gemaakt.

Ons hiermede als boven wel vereenigende, gaven wij den Minister in overweging, dergelijk onderzoek te doen bewerkstelligen. Wij vertrouwden dat het vereischte vermogen reeds in de verlengde brug verkregen was, of kan verkregen worden door de bovenvermelde uitgraving van den bodem; mogt zulks het geval niet zijn, dan kon nog altijd eenige verruiming te Warnsveld bewerkstelligd worden.

Gedeputeerde Staten van Gelderland vereenigden zich, bij brief van den 5den Julij 1862, n°. 39/2 met het gevoelen van hunne gecommiteerden, en legden een bestek tot de ophooging van den Kanonsdijk over, dat door den hoofdingenieur van Gelderland was opgemaakt.

Na onderzoek van dat bestek, hadden wij daarop geene bedenkingen; de verhooging is met 30 duim tonrondte aangenomen tot 9 el boven A.P. aan de peilschaal te Zutphen, volgens het verhang der rivier, of 6.29 el aan de peilschaal aldaar, zoo als dit vroeger altijd is bedoeld.

De breedte van 8 el is noodig wegens den daarover loopenden grooten weg van Zutphen op Arnhem.

De voorgestelde glooijingen buiten en binnen zijn noodzakelijk, voor den afslag van water, dat ter wederzijde voor dezen dijk kan komen.

De begrooting is ongeveer f 3000 hooger dan in 1856 verondersteld werd, wegens de meerdere levering van bestrating en ook den hooger prijs daarvan.

Indien dus tot de ophooging van den Kanonsdijk werd overgegaan, achtten wij het ingezonden bestek daartoe geschikt en voor goedkeuring vatbaar.

Betreffende het voorstel van den hoofdingenieur van Overijssel, wegens de opruiming van den IJssel beneden Deventer, — dit stuk werd opgemaakt in overleg met den tweede ondergeteekende, en bevat alle de nauwe plaatsen op die rivier, welke bij de normalisering daarvan, ook in verband met de riviervverbeteringen, voorgekomen zijn, in aanmerking te moeten komen.

Wij konden ons daarmede wel vereenigen, en stelden den Minister voor, om achtereenvolgende daartoe over te gaan, naarmate de beschikbare gelden dit toelieten; het denkbeeld van den hoofdingenieur, om na voltooiing van het lijnpad, dat spoedig het geval zal zijn, de tot nu toe daarvoor bestemde gelden, jaarlijks ad f 10,000, daartoe te bezigen, vond bij ons geen bezwaar, en konden wij dit alzoo den Minister aanraden.

Het verslag door Gedeputeerde Staten van Gelderland, betreffende de verhooging van den Snippelings overlaat uitgebragt, in onze handen gesteld zijnde, werden wij uitgenoodigd de beschouwingen, waartoe het ons aanleiding mogt geven, aan den Minister mede te deelen.

Zijne Excellentie gaf ons daarbij tevens te kennen, dat op de begrooting van 1863 geene gelden voor die verhooging waren uitgetrokken, en het werk dus tot 1864 zoude moeten uitgesteld worden, terwijl intusschen de voorgestelde opruiming beneden Deventer, voor zoverre de beschikbare middelen dit toelieten, reeds in het volgende jaar zouden worden ondernomen.

Alvorens aan den ons opgedragen last, om onze beschouwingen over het bovengemelde verslag uit te brengen, te voldoen, oordeelden wij het geraden den hoofdingenieur in Overijssel te raadplegen, hoofdzakelijk met het oog op de meerdere verruiming welke in dat verslag werd verlangd.

Door het gecommiteerde lid uit Gedeputeerde Staten van Gelderland, de heer VAN HOLJTEMA, wordt de opmerking gemaakt, dat de meerdere afstand tusschen de dijken te Deventer, wegens de aanwezigheid van het hooge terrein de Worp, geene waarde bezit, en het profiel der rivier

aldaar in geene verhouding staat met het profiel tegenover Zutphen, waar het rivierbed eene breedte van 321 el verkrijgt. De voorgenomen verruiming te Deventer, waardoor bij hoogen rivierstand, de vergrooing schaars 100 vierk. el zoude bedragen, is volgens het gevoelen van den heer VAN HOIJTEMA niet voldoende; volgens zijne berekening, naar aanleiding van het verslag des watersnoods van 1855, bedroeg de werking van den overlaat destijds 0.42 el, hetgeen over de lengte van ruim 800 el, een profiel van doorstroming van 336 vierk. el opleverde, en dus de verruiming nog geen derde gedeelte bedroeg van hetgeen de Snippeling in 1855 werkelijk heeft afgevoerd.

De heer VAN HOIJTEMA merkt verder op, dat de werking van den overlaat, die met iedere palm verhooging, 80 vierk. el in doorstroming aanwon, voor de bovenwaarts gelegen landstreek wenschelijk blijft, en verlangt dus dat het rivierprofiel zooveel verbeterd worde, als bij de hoogst bekende werking van den overlaat door de digting zoude verloren gaan, hetgeen hem te meer noodzakelijk voorkomt, omdat de engte te Zutphen minder beletselen oplevert, dan die te Deventer, en er op eerstgenoemde plaats veel meer water na de voltooiing van den spoorweg zal worden afgevoerd.

Omtrent dit alles, moesten wij opmerken, dat de ontleende gevolgtrekking uit het Verslag van 1855 niet juist is; wel is waar, begon de overlaat met een stand van 6.84 à 6.86 el boven A.P. te Deventer te werken, doch bij de berekening van de hoogte van werking, is het verhang tusschen Deventer en den overlaat over het hoofd gezien. Volgens opgave van den hoofdingenieur, is de werking op zijn laagsten stand aangevangen bij eene hoogte (aan de Snippeling) van 7.15 el.

De grootste werking van den overlaat was op den 7den Maart, voormiddags 9 $\frac{1}{2}$ ure, met een waterstand van 7.53 el boven A.P., en vermits de gemiddelde hoogte van den Snippeling toen was 7.24 el boven A.P., zoo is de grootste werking van den overlaat over de geheele lengte slechts geweest 0.29 el, dat een vermogen oplevert van 222 kub. el.

De door den heer VAN HOIJTEMA aangenomen maatstaf van het profiel van doorstroming, is ten aanzien der overlaten niet altijd toepasselijk; in 1855 bleef bij de grootste werking nog steeds een verschil van waterstand buiten en binnen van 0.61 el; de werking was dus die van een *volkomen* overlaat. Bij meerdere werking en rijzing van het binnenwater, wordt die werking minder volkomen en de vergelijking met het profiel der rivier minder toepasselijk.

De verruiming die men zich te Deventer voorstelde, bedroeg volgens opgave van den hoofdingenieur, bij vergelijking met den toestand van 1855, niet 100 vierk. el, maar. 150 vierk. el,

vermits er sedert 1855 reeds vergravingen bewerkstelligd waren, en aannemende dat de afgraving tot op 0.50 el onder middelbare rivier plaats vond, zoude daardoor eene meerdere verruiming ontstaan van . . . . . 43 " "

of zamen een doorstromingsprofiel van. . . 193 vierk. el

welke in reden van de vierkante wortels uit de gemiddelde diepten zouden werken.

Wij vermeen en dat daarmede geheel aan de eischen van het verslag zoude voldaan worden, terwijl de andere uitkomst die daarin wordt opgegeven, moet worden toegeschreven aan onjuiste voorstellingen, zoowel van het vermogen van een overlaat, als van eene rivier, en de onbekendheid waarin men schijnt te verkeeren, nopens den invloed welke de gemiddelde diepte op de gemiddelde snelheid in een profiel moet hebben.

Wanneer men ook verder in aanmerking neemt, dat de overlaat eerst begint te werken bij een waterstand van 7.24 el boven A.P., terwijl de verruiming van het profiel reeds werkt bij een waterstand van 0.50 el onder M.R. of 2.70 el boven A.P., en dat de verruiming, met uitzondering van enkele dagen, het geheele jaar door zoude werken, terwijl de Snippeling

overlaat dit slechts gedurende 60 uren heeft gedaan, zoo zal het overwigt van de boven aangegeven verruiming daaruit wel ten volle blijken.

Zelfs zonder eenige verruiming, zouden wij geen overwegend bezwaar in de opheffing van den reeds zoo zeer verhoogden Snijpelings-overlaat zien, want, met terzijdestelling van alle de reeds meermalen beredeneerde geringe lengte, waarop een overlaat bij ijsstopping invloed heeft, en zelfs tot de bevordering van die ijsverstoppingen strekt, die eenen gevaarvollen toestand van de rivier doet ontstaan, zoude het gevolg van die opheffing alleen zijn, dat vóór de brug te Deventer eene opstuwing van water zoude ontstaan, tot zoodanige hoogte, dat de snelheid in dezelfde verhouding vermeerderen moest, als het profiel van de rivier meerder water zoude moeten afvoeren.

In 1855 werd ongeveer berekend, dat de overlaat $\frac{1}{7}$ gedeelte van het door de rivier aangevoerde water afvoerde, en aannemende eene gemiddelde snelheid van 1.40 el, dat niet te ruim is, dan zoude volgens de bekende formule, de opstuwing slechts bedragen 0.05 el of 5 duim, en werd die verruiming slechts tot de halve werking van den Snijpelings-overlaat overeengebragt, van slechts $2\frac{1}{2}$ duim.

Wij vermeenen dat zoodanige geringe opstuwing wel niet als gevaarlijk mag beschouwd worden. Wij kunnen niet inzien, dat de ondervinding van 1855 zoude geleerd hebben, dat de overlaat voor de bovenwaarts gelegene landstreek in dat jaar nuttig heeft gewerkt; de aantekening van de waterstanden gedurende die werking, heeft dit niet aangetoond.

Uit de volgende tafel is te zien, welke de watershoogte boven A.P. op die dagen is geweest:

Maart.	Zutphen.	Deventer.	Wijhe.	Vershil tusschen Zutphen en Deventer.	Vershil tusschen Deventer en Wijhe.	Werking van den overlaat.
4	6.90	5.21	3.42	1.69	1.79	Geene.
5	7.85	5.72	3.70	2.13	2.02	Geene.
6	8.66	6.86	4.76	1.80	2.10	Geene.
7	8.65	7.28	5.72	1.37	1.56	Grootste.
8	8.57	7.07	5.78	1.50	1.29	Mindere.
9	8.38	6.92	5.59	1.46	1.33	Geene.

waaruit af te leiden is, dat, juist toen de werking van den overlaat den 7den Maart het grootste was, het verschil tusschen Zutphen en Deventer het kleinste bleef, terwijl ná de werking, het verschil tusschen Deventer en Wijhe nog kleiner werd, dat wel aan den invloed der opstuwing van het water door de ijsverstopping te Zalk, maar niet door den overlaat werd bewerkt.

Ook konden wij niet duidelijk begrijpen, wat de heer VAN HOIJTEMA bedoelt, door op te geven, dat er *meerder* water door de verruiming te Zutphen, naar Deventer zoude gevoerd worden, daar toch de afvoer te Deventer dezelfde blijft, of die bovenwaarts te Zutphen door bestaande beletselen, al of niet meer of minder opgestuwd is geweest.

Wij konden ons met dat gedeelte van het verslag dus niet vereenigen.

Verder wordt daarin vermeld het gevoelen, dat door de geraadpleegde gemeentebesturen in Gelderland over die verhooging is uitgedrukt.

Bij het gemeentebestuur van Zutphen bestond geen bezwaar tegen de verhooging, al mogt die eenige palmen water meer te Deventer kunnen te weeg brengen, dat wegens den afstand te Zutphen geen invloed zoude hebben.

De burgemeester van Voorst was van gevoelen, na raadpleging met lieden van ervaring, dat de hoogere waterstand de dijken van den polder de Voorster- en Wilpsche klei meermalen aan overloop en doorbraken zoude blootstellen. Ook die lieden beweerden de stelling van minder wassend water, wanneer de Snippeling goed werkt, zooals de volksspreuk ook aan den Kanonsdijk was.

De burgemeester en wethouders van Gorsel voerden die stelling ook aan, en oordeelden dat de overlaat niet kon gemist worden. Ook meenden zij, dat de stroom meer genegen was regtstreeks over den Snippeling te loopen, dan de sterke rivierbogt oostelijk om Deventer aan te nemen. De verruiming was dus niet voldoende, maar vereischte eene afgraving en betere stroomrigting over de Uiterwaarden langs den linkeroever.

Het gecommiteerde lid uit Gedeputeerde Staten stemde met het gevoelen, vooral van Gorsel, in.

Het was onzes inziens onnoodig, over dat alles veel te zeggen; wat aangaat het gevoelen der ervaren lieden, door den heer burgemeester van Voorst geraadpleegd, dat men het altijd aan de vermindering van het wassen van het water kan bemerken, wanneer de Snippeling goed werkt, is, even als wij dit hiervoren ten aanzien van den Kanonsdijk reeds opmerkten, een natuurlijk gevolg dat de val op den was van het water volgt, en dat die val invalt wanneer het water tot eene buitengewone hoogte is gestegen, waarbij het evenwel opmerking verdient, dat men op den 6den Maart als boven 's morgens ten 8 ure reeds val te Zutphen had, en de val te Deventer eerst inviel den 8sten Maart daaraanvolgende.

In de gemeente Gorsel gaat men verder, en zegt zelfs dat de Snippeling *val* te weeg bragt, wanneer de rivier bovenwaarts waste; uit het voorgevallene in 1855 kan dit echter niet opgemaakt worden; de rivier was bovenwaarts vallende, toen de val te Deventer begon, en bij de grootste werking van den overlaat was de rivier bovenwaarts ook vallende. Ook in 1845 was de rivier bij de grootste werking van den Overlaat, op den 4den April te Westervoort vallende, te Doesburg en te Zutphen staande; de grootste werking kon de was te Deventer niet voorkomen. In 1838 heeft de overlaat ook gewerkt van 1 tot 8 Maart; de rivier was toen, ook bij de grootste werking, te Doesburg en te Zutphen vallende, en den vorigen en den volgende dag ook te Westervoort, terwijl natuurlijk bij de grootste werking, te Deventer was werd waargenomen.

Het gevoelen van burgemeester en wethouders der gemeenten Voorst en Gorsel is dus in lijnregten strijd met de ondervinding in 1855, 1845 en 1838 opgedaan.

Ook de beschouwingen van laatstgenoemde autoriteiten over de rigting van den stroom zijn onaannemelijk; het water zal wel de diepte zoeken en het meest geneigd zijn het rivierbed te volgen dat het zich zelve heeft gemaakt, zoo als tot heden altijd het geval pleegt te zijn.

Doch aangenomen al eens, dat de gemeenten Voorst en Gorsel eenigzins bij eene werking van den Overlaat werden gebaat, dat wij niet geheel kunnen toestemmen, dan behoort daartegenover gesteld te worden, het nadeel dat door de werking van den Overlaat aan de benedenwaarts gelegene gemeenten in Overijssel wordt berokkend, en dit nadeel is niet twijfelachtig; de kunstmatige en zichtbare overstrooming laat geene ontwijkende redeneringen toe, en het is in onze schatting meer dan tijd, dat op de weinig verdedigbare behandeling, waaraan Overijssel sedert 1809 blootstaat, worde teruggekomen. Dezelfde magt, die den Overlaat tot stand bragt, heeft de magt dien op te heffen, en mogen dan de gemeenten Gorsel en Voorst regten op het behoud van den Overlaat doen gelden, de regten van Overijssel, in 1809 voorbijgegaan, bestaan ook nu nog, en hebben stellig de prioriteit.

Ten slotte stelt de heer VAN HOIJTEMA voor, de verruiming te Deventer, waaraan geene meerdere lengte kan gegeven worden, tot 2 el onder M.R. te bewerkstelligen.

Volgens hetgene wij hierboven aantoonde, wordt eene verruiming, in plaats van gelijk M.R. tot 0.50 el onder M.R. door ons voldoende geacht, terwijl eene mogelijke opstuwing bij zeer hoog water toch van geringe beteekenis is.

Eene meerdere uitdieping is aan enig bezwaar verbonden; de hoofd-ingenieur deelde ons deswege mede, dat de palen der jukken van het vaste gedeelte der brug in het bestek zijn beschreven ter lengte van 7 el, de brug ligt ter hoogte van 6.20 el boven A.P.; de punt der palen is dus ongeveer 1 el onder A.P. en als de ontgraving geschiedt tot 2 el onder M.R. of 1.21 el boven A.P., dan blijft nog ongeveer 2 el hout in den grond, waardoor het noodig zoude worden om den bodem voor verder verloop te beveiligen. Ook zoude de diepte der rivier of het vaarwater zich kunnen verplaatsen, waardoor onder anderen de passage door de ophaalbrug der schipbrug, zoude kunnen worden belemmerd.

In alle gevallen kan de ondervinding hier worden afgewacht, of er ten deze meerdere diepte noodzakelijk is, en of daartoe buitengewone werken tot versterking of verandering van de zamenstelling der vaste brug zouden noodig zijn.

Ons bepaald voorstel was dus om tot verhooging van den Snippling over te gaan, en de verruiming bij de brug te Deventer voorloopig tot 0.50 el onder M.R. vast te stellen.

Ten aanzien van de ons door den Minister gedane mededeeling wegens de uitvoering der werken in 1863 en 1864, werd door den eerstondergeteekende de opmerking gemaakt, dat de belangen van den Staatsspoorweg zoo zeer bij de verhooging betrokken zijn, en het geldelijk voordeel, dat hierdoor bij den aanleg daarvan kan verkregen worden zóó groot is, dat het zijns inziens wel raadzaam is, de kosten der verhooging geheel of gedeeltelijk ten laste van het spoorwegfonds te brengen, waardoor de geheele uitvoering dan in 1863 kon plaats vinden.

Wij vermeenden dit te meer raadzaam, omdat de beide werken van afgraving en ophooging bezwaarlijk kunnen worden afgescheiden, zoo als uit de begrooting van den hoofd-ingenieur blijkt, en adviseerden den Minister derhalve, de uitvoering in 1863 op de aangegevene wijze te bevorderen.

De Staatsraad Commissaris des Konings in Gelderland was, naar aanleiding van ons vroeger uitgebragt rapport, door den Minister uitgenoodigd, den hoofd-ingenieur een onderzoek op te dragen, omtrent de verhooging van den Kanonsdijk, in verband met de uitgravingen tusschen de pijlers van de spoorwegbrug te Zutphen, zoo als door gecommiteerden uit Gedeputeerde Staten werd verlangd.

Te dezer zake is, omtrent het waterafvoerend vermogen, een verschil gerezen tusschen de berekeningen van Gedeputeerde Staten en die van den hoofd-ingenieur, met welke laatste de Commissaris des Konings zich mede niet kon vereenigen.

Een nader onderzoek kwam den Minister alzoo wenschelijk voor. Wij werden daarmede belast.

De grondslag aannemende, waarop de berekening van Gedeputeerde Staten steunt, zoo blijkt dat daartoe genomen is de staat van verhooging, voorkomende in art. 2 van het bestek tot ophooging, zijnde het minimum bij paal 35, 0.30 el, en het maximum bij paal 58, 0.96 el en het gemiddelde 0.53 el.

Gedeputeerde Staten leiden daaruit af, dat bij eene verhooging tot 9 el boven A.P., de tegenwoordige overlaat gemiddeld hoog zoude zijn $9.00 - 0.53 = 8.47$ el boven A.P.

Bij een stand van 5.96 el te Zutphen, of van 8.67 el boven A.P., zoo als die in Maart 1855 plaats vond, zoude alzoo de overlaat gemiddeld ruim 0.20 el overgelopen hebben, waarvoor zij dus over de geheele lengte van den overlaat, een inhoud van 478 vierk. el berekenen.

De hoofd-ingenieur wederspreekt die berekening.

1°. Bestaat er eene vergissing in de toepassing der hoogten van art. 2 van het bestek, vermits daarbij bedoeld werd, tot verkrijging der hoogte met inbegrip van de tonronde van 0.30 el, den overlaat te brengen tot 9.30 el boven A.P.

Volgens dien maatstaf zou de tegenwoordige hoogte zijn:

$9.30 - 0.53 = 8.77$ el, en alzoo in 1855 ongeveer 10 duim hebben gewaakt.

Bij onderzoek van het bestek en het daarbij overgelegde lengteprofiel, hebben wij bevonden, dat dit geheel overeenkomstig de waarheid is, en dat alzoo door Gedeputeerde Staten van een verkeerden grondslag is uitgegaan;

2°. Toont de hoofdgenieur aan, tot welke verkeerde gevolgtrekkingen de berekeningen van gemiddelden kunnen leiden; want hoezeer het bekend is, dat de overlaat in 1855 werkelijk heeft gewerkt, zoo geeft de berekening der gemiddelden aan, dat de overlaat ongeveer 10 duim werkende is gebleven. Zeer juist is dus zijne opmerking, dat men het geheele lengteprofiel moet in aanmerking nemen, om het juiste vermogen te kunnen vinden.

Het peil van 8.67 el boven A.P., dat hier als vergelijking der hoogte aangenomen is, volgens het verhang der rivier op het lengteprofiel overgebracht zijnde, wordt daaruit de overloop van 1855 zichtbaar, die ongeveer 100 vierk. el bedroeg;

3°. Eindelijk werd door den hoofdgenieur gewezen op de verkeerde berekening van het vermogen van een overlaat, in vergelijking van de volle rivier. De laatste werkt met meerdere snelheid dan een zijdelingsche overlaat, en heeft nog het voordeel, om gedurende langen tijd, wanneer het water tot eene matige hoogte gerezen is, reeds te werken, hetgeen bij een overlaat slechts zeer korten tijd plaats heeft, zoodat door het meerdere vermogen der rivier, de werking van den overlaat zoude hebben kunnen voorkomen zijn.

Wij konden ons hiermede geheel vereenigen.

Ons gevoelen was alzoo, dat uit het gedane onderzoek afdoende gebleken was, dat door de verruiming van de spoorwegbrug te Zutphen, zelfs bij vrij hooge waterstanden, ruim vergoed zal worden, wat door de verhooging van den Kanonsdijk zijdelings wordt ontnomen.

Wij stelden evenwel voor, om de uitgraving van den hodem tusschen de landpijlers, ter diepte van ongeveer 50 duim in overweging te geven, in zoverre daartegen bij de commissie voor de Staatsspoorwegen geene overwegende bedenkingen bestonden; wij stelden die verdieping voor, als eene meer dan voldoende verruiming van het hoogwater-profiel, welke den vroegeren toestand verre zoude overtreffen.

Met betrekking tot de doorlaatbruggen onder Warnsveld, zal afgewacht dienen te worden, wat de commissie voor de ontegeningen ten behoeve van den spoorweg naar Goor zal vermeenen te moeten voorstellen.

Ten slotte gaven wij den Minister in overweging, om de zaak niet langer op te houden, en tot de uitvoering van het daartoe ingezonden bestek te doen overgaan.

§ 16. In de maand Augustus 1862 werden op nieuw pogingen aangewend om te komen tot eene versterking der duikers in den Nieuwen Zuider Lingedijk.

*Duikers Zuider-
Lingedijk.*

Gedeputeerde Staten van Zuidholland werden uitgenoodigd om de Commissie voor de gemeene belangen van den Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden daartoe te gelasten.

Dit had geleid tot eene conferentie van gecommitteerden uit die commissie met den Minister, waarbij zij zich bereid verklaarden, aan hunne commissie in overweging te geven, tot de versterking der bedoelde duikers te besluiten; en een nader voorstel te doen met betrekking tot de beberming van den Diefdijk, voor zoo ver die noodig was te achten.

De Commissie voor de gemeene belangen, de gewone en buitengewone begrotingen over het dienstjaar 1862/1863 inzeggende, bragt de versterking van de duikers en de beberming van den Diefdijk op de buitengewone begrooting.

Op eerstgenoemde verbetering hadden wij steeds met ernst aangedrongen, en met de tweede, zoo als die thans werd voorgedragen, konden wij ons nu wel vereenigen. Het deed ons der-

halve veel genoeg, dat er eindelijk eene schikking, in deze reeds veel te lang hangende zaken, mogelijk was geworden.

Deze stukken ons, om berigt en raad in handen gesteld zijnde, gaven wij den Minister te kennen, dat wij ons volkomen vereenigden met het voorstel van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, strekkende om des Ministers goedkeuring te verleenen aan de uitvoering der in die buitengewone begrooting omschreven werken, met dien verstande, dat allereerst, en zoo mogelijk nog in 1862, werd overgegaan tot het aanbrengen van eene tweede waterkeering in de duikersluizen n°. 1, 2, 3 en 4 tusschen Asperen en den Gaddem, volgens het plan van het bestuur van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe.

Wat de verdeeling der kosten aangaat, zoude het voorstel van den hoofdingenieur gevolgd kunnen worden.

De door het Rijk bij te dragen som, zoude, indien de Minister deze voorstellen kon goedkeuren, op de begrooting voor 1863 behooren te worden aangewezen.

Ten gevolge van dit advies, werd ons door den Minister gevraagd, op welke gronden wij, met afwijking onzer vroegere meening, — dat de regeling van 1857 niet op den Diefdijk toepasselijk was, en er geenerlei grond bestaat om de werken aan dien dijk daaronder te begrijpen, — die regeling thans wèl op den Diefdijk van toepassing achtten, en mitsdien voor het Rijk de verplichting aannamen, ook in de verbeteringswerken aan dien dijk, volgens voorstel van den hoofdingenieur, zijn deel te dragen.

In antwoord daarop gaven wij den Minister te kennen, dat het volkomen waar was, dat wij steeds de meening hebben voorgestaan, dat de regeling van 1857 niet op den Diefdijk van toepassing is, en daarin geenerlei grond kan bestaan om de werken aan dien dijk daaronder te begrijpen.

Ook bleven wij nog dezelfde beginselen toegedaan, doch het kwam ons voor, dat er een groot verschil is tusschen het voorstaan van beginselen, en het toestaan van eenen middelweg, wanneer daardoor zonder nadeel een lang gewenscht nuttig doel kan worden bereikt.

In ons laatste rapport werd dan ook gezegd:

» op de eerstgenoemde verbetering (de duikers in den Zuider-Lingedijk) hebben wij steeds met ernst aangedrongen, en met de tweede verbetering (de bermen van den Diefdijk) zoo als die *thans* wordt voorgedragen, kunnen wij ons *nu* wel vereenigen.»

Bij de conferentie in 1861, gehouden door den Minister met gecommitteerden uit de Commissie voor de gemeene belangen, waren de derde ondergeteekende en de hoofdingenieur BELJEBINCK tegenwoordig; daarin werd werkelijk door gecommitteerden gesproken, niet alleen over de versterking der duikers, maar ook over de *beberming van den geheelen Diefdijk*, en het is volkomen waar, dat toen door den Minister geenszins de verplichting van het Rijk werd aangenomen, om in de kosten van de laatstbedoelde versterking bij te dragen.

Het bleek evenwel in den loop der conferentie, dat gecommitteerden meenden, dat niet de geheele beberming van den diefdijk noodig, maar eene gedeeltelijke beberming van de zwakst geoordeelde plaatsen voldoende geacht kon worden, en namen gecommitteerden op zich, daarvan eene nadere opneming te doen, en voor zoover de derde ondergeteekende zich dit herinnert, toonde de Minister zich daarbij niet ongenegen, om, wanneer de kosten dier nadere opneming niet te hoog mogten loopen, de zaak tot eene gewenschte schikking te brengen.

Het voorstel der beberming werd dan ook thans begrensd tot het aanbrengen van binnenbermen in de dijkpalen 14, 16, 17, 24, 34, 35, 36, 37, 38, en 39, en berekend op f 41120.

Dit was dus een groot verschil met de vroeger voorgestelde beberming van den geheelen Diefdijk, waarbij als beginsel moest worden vastgehouden, dat het Rijk niet verplicht was in de kosten daarvan bij te dragen

Wij bestempelden dan ook in ons voorgaand rapport de voorgestelde gedeeltelijke beberming met den naam van schikking, die nu in deze reeds veel te lang hangende zaken mogelijk was geworden.

Het beginsel, dat het Rijk onverplicht is tot het bijdragen in de kosten van beberming van den Diefdijk, hebben wij steeds voorgestaan en staan dit ook nog voor; maar wij zagen in de voorgestelde gedeeltelijke beberming der zwakste plaatsen eene schikking, waartoe wij meenden dat men ook bij het algemeen bestuur niet geheel ongenegen kon zijn.

De versterking der duikersluizen in den Zuider-Lingedijk, is eene zaak van het grootste belang, en deze zoo lang gewenschte versterking was nu te verkrijgen, door de thans voorgestelde beberming in gunstiger overweging te nemen.

Het was dan ook daarom dat wij zeiden, ons met die laatstbedoelde versterking, zoo als die thans werd voorgedragen, nu wel te kunnen vereenigen.

Wij verklaarden alzoo den Minister, dat wij van onze vroegere meening, dat de regeling van 1857 niet op den Diefdijk toepasselijk was, niet waren afgeweken, en wij ook nu nog, even als vroeger, aan dat beginsel vasthielden, maar dat zulks niet belet om het raadzaam te oordeelen, het bijdragen in de kosten eener gedeeltelijke beberming van den Diefdijk in gunstige overweging te nemen.

Het scheen ons, na al het voorgevallene en na zoo vele jaren uitstel, het middel om ook tot de lang gewenschte verbetering der duikers in den Zuider-Lingedijk te komen.

Ofschoon dus geheel instemmende dat er geene verpligting toe bestaat, namen wij echter de vrijheid de conclusie van ons voorgaand rapport te blijven ondersteunen.

Naar aanleiding van het hiervoren vermelde, werd door den Minister besloten de buitengewone begroting van de Commissie voor gemeene belangen van den Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden goed te keuren, en mitsdien één vierde in de kosten der beberming van den Diefdijk, zoo als die thans is voorgesteld, voor rekening van het rijk te nemen, onder uitdrukkelijke voorwaarde echter, dat hieruit geenerlei gevolgtrekking voor de toekomst worde afgeleid, noch eenige aanspraak gegrond, voor het erlangen van verdere bijdragen voor werken die niet in de regeling van 1857 zijn begrepen.

Ook werd door den Minister aan de goedkeuring der begroting de voorwaarde verbonden, dat in de eerste plaats, en zoo mogelijk nog in 1862, tot de versterking der duikers in den Nieuwen Zuider-Lingedijk zou worden overgegaan. (1)

's Gravenhage, den 27sten April 1863.

De Inspecteuren van den Waterstaat,

VAN DER KUN, H. F. FIJNJE, CONRAD.

---

(1) De verdere behandeling dezer zaak wordt vermeld in het Aanhangsel, § 27 hierachter.

AANHANGSEL.

Sedert het uitbrengen van het vorenstaande vervolg-rapport, is, met betrekking tot het algemeen belang der rivieren, door de drie inspecteurs nog het volgende behandeld.

§ 17. De Minister bragt ter onze kennis de briefwisseling over de bestaande beperking der rivier, door het Veerhoofd op den regter Waaloever te Nijmegen, en verzocht ons berigt en raad omtrent de vraag, of, behalve de verlaging van den dam, waartoe Nijmegen wil overgaan, ook eene inkorting in het algemeen rivierbelang noodig is, waartoe, zoo ja, met toepassing van art. 10 der wet van 24 Februarij 1806, maatregelen waren te nemen.

Veerdam te Lent.

Ook wenschte de Minister ons gevoelen te vernemen, betreffende een voorstel, om de moeilijkheden nopens den Veerdam grootendeels uit den weg te nemen, wat de te groote lengte betreft, door het maken van eene verruiming van het hoogwater-profil, door het verlagen van den dijk tusschen Sprokkelenburg en Lent, en dien als overlaat in te rigten, besloten tusschen twee leidijken, om het water benedenwaarts, tusschen den graanmolen van Lent en het zoogenaamde Hof, weder op de Waal te voeren, en aldaar ook den dijk zoo veel noodig te verlagen.

In ons rapport van 27 September 1861, hebben wij de situatie bij Lent als zeer ongunstig voorgesteld, zoowel de normale breedte van de rivier die door den veerdam te zeer beperkt is, als de afstand tusschen den dijk te Lent en de stad Nijmegen, welke met de gebouwen buitendijks slechts op 425 el kan aangenomen worden, te gering te achten is, zoowel in vergelijking met den afstand der overige bedijkingen langs de Waal, als in verband met de vermeerdering van afvoer, die bij eene doorbraak langs den linker Rijnoever bovenwaarts kan ontstaan, en door de Duffelt en Ooij naar Nijmegen kan gevoerd worden.

Indien dus de toestand van het hoogwater-profil te Nijmegen blijft bestaan zoo als die thans is, en er aan geene verlegging van den dijk binnenwaarts voorloopig te denken valt, achten wij het noodig dat de Veerdam, behalve de verlaging tot 5 el Nijmeegsch peil, worde ingekort tot aan de normaal-regteroeverlijn. Wij mogten echter niet verbergen, dat daardoor de overtogt van het veer, over de uitstekende zandplaat, aan moeilijkheden onderhevig zal zijn.

Wat betreft, het door ons in voormeld rapport reeds behandelde denkbeeld, om den dijk te Lent binnenwaarts te verleggen, hieraan bleven wij de voorkeur hechten, doch uit aanmerking van den grooten omvang van dat ontwerp, en de weinige kans die er vooreerst bestaat, om tot de verruiming te Nijmegen over te gaan, waaraan welligt nog verruimingen benedenwaarts zouden moeten voorafgaan, vermeenden wij den Minister in overweging te moeten geven, om de inkorting van den Lentschen Veerdam, tot aan de normaal-oeverlijn, en de verlaging daarvan, des noods met toepassing der wet van 1806, te bevorderen.

Naar aanleiding van het vorenstaande, werd het gemeentebestuur van Nijmegen uitgenoodigd tot die verlaging en inkorting, binnen een gestelden termijn, over te gaan.

Hiertegen werden door dat gemeentebestuur bezwaren ingebracht, en verlangde de Minister ons gevoelen daarover te vernemen, met last daarbij wel in overweging te nemen, of de inkorting in het rivierbelang dringend gevorderd wordt.

Volgens ons gevoelen, moet de aangenomen normaalbreedte der rivier, zoo als die bij besluit van 31 Januarij 1861, n°. 156, vastgesteld is, als grondslag dienen voor alle verruimingen ten aanzien der werken buiten die breedte vallende, en moeten alzoo alle de werken die in dat geval verkeeren, met gelijke gestrengheid vroeger of later behandeld worden, ten einde daardoor eenmaal in het bezit eener goede rivier te geraken.

Het is echter de bedoeling niet, om reeds dadelijk die algemeene verbetering in zijn geheel tot stand te brengen; de geldelijke en soms plaatselijke belangen zijn te groot, om daaraan te kunnen denken, doch dit neemt niet weg, dat, bij alle voorkomende omstandigheden, het aangenomen beginsel op den voorgrond moet staan, zoo als dit naar wij meenden het geval was met den Veerdam te Lent, waarvan de inkorting door het dijksbestuur van Overbetuwe verlangd, en door den hoofdingenieur, tot de algemeen aangenomen normaalbreedte van 360 el, ondersteund werd.

Het gemeentebestuur van Nijmegen vond bezwaar in die inkorting, en wees er op, dat de normaallijn vóór Nijmegen niet op den bepaalden afstand van 360 el is ontworpen op de door den Minister van Binnenlandsche Zaken goedgekeurde kaarten.

Deze bewering is ons gebleken juist te zijn, daar eene minder duidelijke voorstelling op het plan, bij het opmaken van dat rapport tot eene andere opvatting had aanleiding gegeven.

Wij meenden daarom te moeten voorstellen, de inkorting van den Veerdam voorloopig uit te stellen.

Wat betreft de verlaging van den Veerdam, verklaart zich het gemeentebestuur bereid, die te doen uitvoeren tot 5 el Nijmeegsch peil met genoegzame opdracht aan den nek.

Het is niet duidelijk, wat er door die opdracht te verstaan is.

Na raadpleging met den hoofdingenieur in Gelderland, meenden wij dat de volgende hoogte aan den Veerdam moest gegeven worden.

Aan de punt volgens verpacht-contract 5 el, Nijmeegsch peil of 11.22 el + A.P., met opdracht over eene lengte van 90 el tot 5.66 el Nijmeegsch peil, of 11.88 el + A.P.

Diensvolgens namen wij de vrijheid den Minister aan te raden aan het gemeentebestuur van Nijmegen te doen kennen: dat uit aanmerking van de gerezen bezwaren, er voorshands wordt afgezien van de inkorting van den Veerdam, doch dat het bestuur gehouden blijft den Veerdam te verlagen, zooals hierboven is voorgesteld en door eene overgelegde profil-teekening werd aangewezen.

Burgemeester en wethouders van Nijmegen bleven bezwaar maken, om volledige uitvoering te geven aan 's Ministers besluit, betrekkelijk de verlaging van den Veerdam, dewijl de ingraving door de daarboven gelegen kade te Lent nadeelig zal zijn voor de overvaart boven den stand van 5 el Nijmeegsch peil, waarom zij zich voorloopig bepaald hebben bij het terugbrengen van den Veerdam tot de hoogte van 5 el Nijmeegsch peil aan de punt, met 0.33 el opdracht over 45 el, zooals in een daartoe overgelegd ontwerp met profil-teekening van den stadsarchitect werd aangewezen.

De hoofdingenieur deelde geenszins het gevoelen, dat de afgraving, zooals die is voorgeschreven, nadeelig voor de overvaart zou zijn. Ten aanzien van de bedoelde kade werd door hem opgemerkt, dat die 0.52 el hooger ligt, dan in § 165 van ons rapport van den 27sten

September 1861 was voorgesteld, en geeft hij dus in overweging, om deze kade zooveel te verlagen, en voorts de afgraving van den Veerdam te doen plaats hebben, zooals was voorgeschreven.

De Commissaris des Konings stelde voor, om door een nader onderzoek te doen uitmaken, of zonder nadeel niet zou kunnen worden berust in hetgeen door Nijmegen aan den Veerdam was bewerkstelligd.

Wij moesten met den hoofdingenieur instemmen, dat de ingraving van den Veerdam over de volle lengte van 90 el, zooals die is voorgeschreven, geen overwegenden invloed konde hebben, ten nadeele van de overvaart bij hoog water boven den stand van 5 el Nijmeegsch peil: alleen zoude daardoor het rijden van de brug over den Veerweg gedeeltelijk door het water moeten geschieden. Het bleek ons echter, dat er boven de brug eene hooge kade bestaat, die uit den bovenliggenden dijkshoek, tegen den Veerdam aansluit; eene verlaging van het gedeelte van den Veerdam achter die kade gelegen, is werkelijk nutteloos, zoolang die kade in stand blijft.

De hoofdingenieur gaf de verlaging dier kade in overweging, omdat het nauwe riviervak tusschen Lent en Nijmegen, geene aanleiding kan geven, om aldaar bij uitzondering, eene meerdere hoogte dan elders toe te staan.

Ook hiermede zouden wij ons hebben kunnen vereenigen, indien door die verlaging een werkelijk nut kon worden te weeg gebracht. Wij vermeenden echter dat dit het geval niet was, omdat de belangrijke woningen en verdere hindernissen tusschen den dijk en de kade gelegen, na het verlagen der kade, den geregelden afloop van water kon belemmeren, en dat verlagen nutteloos het onderloopen van die huizen zoude veroorzaken.

Wij vroegen derhalve het nader gevoelen van den hoofdingenieur omtrent het nut, ook in verband met den vooruitspringenden dijkshoek beneden raailijn n°. XV, dat uit de verlaging der kade zoude verkregen worden, als ook of er eenige vergunning tot den aanleg der kade bestond.

Uit zijn antwoord bleek, dat de verlaging der bedoelde kade, naar zijne meening, zeker van betrekkelijk gering nut zal zijn, voor de vergrooting van het hoogwaterprofiel der rivier; hij beschouwde echter de verlaging als een maatregel van orde, in overeenstemming met ons bovenaangehaald rapport, welke, hoe weinig dan ook, toch in verband met de verlaging van den Veerweg nuttig voor den rivierloop te achten is, terwijl op een zoo beknepen punt als bij Nijmegen, hem geene uitzondering raadzaam voorkwam.

Van de kade was overigens geene vergunning bekend, hetgeen hem eene reden te meer toescheen om de verlaging, zoo niet de geheele slechting, te vorderen.

Volgens ons gevoelen, is eene verruiming van het hoogwaterprofiel tegenover Nijmegen noodzakelijk, en daartoe zoude eene binnenwaartsche verlegging van den dijk en het opruimen der bestaande beletselen, ons aanbevelingswaardig voorkomen, zoo als dan ook in den geest van ons meerbedoeld rapport lag.

Tot eene verlaging van de kade, die nagenoeg geen nut kan te weeg brengen, en tot groot nadeel zoude zijn van de aldaar gelegen belangrijke getimmerten, hoofdzakelijk als maatregel van orde, over te gaan, konden wij voorshands niet aanraden, dan in verband met meer volledige opruiming. Zeer gegronde reclames zouden uit de thans ingesloten bewoonde kom daartegen inkomen, en aanleiding geven tot het vorderen van belangrijke schadevergoeding, daar die kade en die woningen vermoedelijk vóór de invoering der wet van 1806 hebben bestaan.

Wij achtten deze zaak, bij de nadere toelichting, van te geringe beteekenis, om verder op eene meerdere verlaging van den Veerdam, en ook op de slechting van de kade te blijven aandringen, en gaven dus den Minister in overweging, om aan burgemeester en wethouders van Nijmegen te antwoorden, dat eene verruiming van het hoogwater-profiel op den regter Waal-

oever noodzakelijk blijft, en de aandacht des Ministers daarop is gevestigd, doch dat, ten gevolge van de aldaar bestaande kade, waarvan de opruiming op zich zelve weinig kan toebrengen tot vergrooting van dat profiel, voor 'shands genoeg wordt genomen, met hetgeen thans door dat bestuur aan den Veerdam, in overeenstemming met het voorstel van den stads-architect, is ten uitvoer gebracht.

Vaststelling der werken. Nieuwe Merwede in 1863.

§ 18. De hoofdingenieurs van Zuidholland en Noordbrabant deden in Maart 1863 een gezamenlijk voorstel, tot vaststelling der werken tot beteugeling der killen en langzame vorming van de Nieuwe Merwede, waarvoor op de Staatsbegrooting van 1863 eene som van f 250,000 was toegestaan.

Het voorstel der hoofdingenieurs was afgedeeld in zes afdelingen.

Wij hadden daartegen geene bijzondere bedenkingen en vereenigden ons daarmede, behoudens de aanmerkingen, die bij het uitwerken der projecten kunnen gemaakt worden.

Wij betreurden het overigens met de hoofdingenieurs, dat de omstandigheden niet veroorloofd hadden, meerdere fondsen aan deze belangrijke werken te wijden, en daardoor eene meer krachtige voortzetting te bevorderen.

Afdamming van de Ooster-Schelde.

§ 19. De Commissie voor de Staatsspoorwegen onderwierp aan de goedkeuring des Ministers het lengte- en dwarsprofiel voor de afdamming van de Ooster-Schelde, ten behoeve van den aanleg van den spoorweg van Woensdrecht naar Goes.

Deze stukken werden ons om raad in handen gesteld.

Om hieraan te voldoen, vermeenden wij het gevoelen te moeten vragen van de hoofdingenieurs van Noordbrabant en Zeeland, met welke beide districten deze afdamming in aanraking kwam.

Na overweging van een en ander, bragten wij het navolgende advies uit:

- 1°. Het ingediende plan der afdamming in het algemeen goed te keuren;
- 2°. Te bepalen dat de zuidelijke berm ten gerieve van eenen kunstweg worde aangelegd ter breedte van 8 el op dezelfde hoogte als de noordelijke berm, of gemiddeld 4.14 el boven A.P.
- 3°. Het maken van den kunstweg zelf, *niet* te nemen voor rekening van den Staat, maar dit later aan de provincien Zeeland en Noordbrabant over te laten;
- 4°. Voor de verhooging casu-quo van de aansluitende dijken een subsidie van f 40,000 te bestemmen.

Plan van J. J. van der Maaden, tot verbetering der rivieren.

§ 20. J. J. VAN DER MAADEN te Amsterdam, wendde zich tot den Minister, met te kennen geving, dat hij door de dagb'aden onderrigt was, dat de waterstaat werkzaam is om verbetering te brengen in den afvoer van water en ijs op onze rivieren, maar dat dit eenige tonnen gouds zou kosten. Volgens hem, was het eenigst afdoende middel, het zand op de ondiepe plaatsen uit te baggeren, en de dijken daarmede aan de binnenzijde te verzwaren, hetwelk niet zoo veel tonnen zou kosten, wanneer dit in 5 jaren gedaan werd en de werklieden uit de nabij zijnde gemeenten gebezigd werden.

Hij schatte de noodige uitbaggering op 3,000,000 teerl. el, tegen 50 cents de teerl. el, en dus op f 1,500,000 of f 300,000 per jaar. Deze kosten, meent hij, zullen allengs verminderen, wanneer de verbruikers van zand, het gebaggerde zand van de baggermachines afhalen.

Wij gaven hierop aan den Minister te kennen, dat de schatting van den adressant, dat er 3,000,000 teerl. el moet worden uitgebaggerd, zonder dat hij eenige diepte of breedte aangeeft die hij voor de rivier noodig acht, op geene enkelen grond, noch op eenige berekening steunde, evenmin als de prijs door hem voor de teerl. el aangenomen.

De rivieren in hun geheel door kunst te verdiepen, zoodat iedere rivier geschikt werd voor den behoorlijken afvoer van water en ijs, zou een werk zijn van zoo verbazenden omvang en kosten, dat het de finantiele krachten van den Staat zeer verre zou te boven gaan, en er over zoo iets nimmer gedacht kan worden.

Wij meenden dat men een verstandiger weg heeft ingeslagen, door sedert 1850 alles aan te wenden, wat mogelijk is de rivieren te normaliseren, en volgens dat vast aangenomen beginsel te verbeteren en daardoor langzamerhand den toestand te benaderen, die de adresant in 5 jaren tijds door baggering wil bereiken.

Hij wil de werklieden op de plaatsen, waar ondiepten zijn, uit de naastgelegene gemeenten bezigen. Hij schijnt dus eerst geene baggermachines te willen gebruiken, en hij vergeet dat landbouwers geen polderjongens nog baggerlieden zijn, en dat het volk der gemeenten niet aan den landbouw kan onttrokken worden.

Daarna spreekt hij echter van baggermachines, maar de kosten daarvan en van de transportvaartuigen, schijnen bij hem niet in rekening te komen.

Wij achtten het baggeren in de rivieren nuttig, indien de stroomkracht tot diephouding ontoereikende wordt bevonden, en er geene vrees voor dadelijke wederaanvulling der uitbaggering bestaat, maar eene zoo onbepaalde toepassing als die van den briefschrijver, kwam ons niet aannemelijk voor.

§ 21. Onder de zaken die eene betere regeling vereischen, en vooral bij watersnood van hoog belang zijn, behoort ook eene herziening van de noodpeilen.

Noodpeilen.

Het is noodzakelijk, dat niet alleen de betrekking der noodpeilen tot A.P. goed bekend zij, maar ook vooral dat de noodpeilen werkelijk aanduiden de hoogten der waterkeeringen.

Dit laatste nu is het geval niet meer. Gedurende de hooge waterstanden der laatste winters is dit meermalen ondervonden. Soms heeft men waterstanden aangeteekend gevonden, *boven noodpeil*, zoodat de dijk op zulk een punt moest overloopen, en daardoor groot alarm onstond, terwijl het bij lokaal onderzoek bleek, dat het water nog genoeg onder de kruin des dijks stond, om geene vrees in te boezemen. Op andere punten had soms het omgekeerde plaats.

Verhoogingen en veranderingen, aan dijken en waterkeeringen gedaan, waren oorzaak dat de noodpeilen niet meer overal de juiste hoogte er van aanwijken.

Dit was de aanleiding waarom wij meenden, dat de herziening der noodpeilen noodzakelijk was, en wij namen derhalve de vrijheid den Minister, uit de omtrent deze zaak ingewonnen breedvoerige rapporten en berigten van de betrokken hoofdingenieurs en ingenieurs, en van verdere besturen, eene *concepttafel der noodpeilen* aan te bieden, waarin die peilen op de hoogte der tegenwoordige waterkeeringen worden gemeld.

Daar het evenwel zou kunnen zijn, dat er onder de voorgestelde hoogten sommigen waren, die tegenstand ondervonden bij enkele dijksbesturen, vooral op punten, waar eene geringe dijksverhooging er het gevolg van zou moeten zijn, meenden wij den Minister te moeten voorstellen, een exemplaar van deze *tafel* aan ieder der Commissarissen des Konings in de betrokkene provincien langs de rivieren te zenden, met uitnoodiging de dijksbesturen te hooren, of er bezwaren bestonden tegen het vaststellen van deze *tafel der noodpeilen*.

De daaruit voortgevloede rapporten werden te onzer kennis gebracht, en wij werden in staat gesteld de ingediende *concepttafel der noodpeilen* naar de gemaakte opmerkingen te wijzigen.

Na de hoofdingenieurs daarop, voor zooveel noodig, nogmaals gehoord te hebben, is daaruit voortgesproten eene gewijzigde *tafel der noodpeilen*, waarin naar onze meening alles was opgenomen, wat aan de verkregen opmerkingen kon voldoen, en haar vatbaar maakte ter goedkeuring.

Wij hadden alzoo de eer den Minister ter goedkeuring en finale vaststelling aan te bieden eene *tafel der noodpeilen of kruinshoogten der dijken*, in betrekking tot het A.P. voor 1863.

Bij beschikking van den Minister dd. 16 Junij 1863, n°. 172, 3de afd., werd de *tafel der noodpeilen* vastgesteld, en tevens bepaald, dat zij in genoegzaam aantal exemplaren gedrukt, en aan de besturen der betrokken waterschappen zou worden uitgereikt, met uitnoodiging zich daarnaar te gedragen, en de peilschalen der noodpeilen volgens die tafel te doen inrigten.

In die tafel was voor den Noorder-Lekdijk bovendams, te Schalkwijk, te Vreeswijk en aan het Klaphek, de hoogte aangenomen, waarop het Collegie zich voorstelt dien dijk te doen brengen. Uit aanmerking dat die *voorgenomen* hoogte, welligt eerst in 6 à 8 jaren *werkelijk* zou verkregen worden, zijn de noodpeilen aan de drie genoemde punten nader gewijzigd, bij de beschikking van den Minister van 26sten October 1863, n°. 215, 3de afd. De daarnaar gewijzigde tafel is bijlage n°. 4 achter dit rapport.

*Verdedigingswerk
Pannerdensche kanaal.*

§ 22. De Minister droeg ons den last op, om bij gelegenheid onzer algemeene inspectie der rivieren, een plaatselijk onderzoek in te stellen, omtrent het door de militaire genie ontworpen verdedigingswerk op het punt van separatie van het Pannerdensche kanaal.

De eerstaanwezend ingenieur der genie te Nijmegen heeft ons in loco aanwijzing gedaan van het plan, waardoor wij voldoende werden ingelicht met al hetgeen het ontwerp op zich zelf aangaat.

Al dadelijk kwamen ons zoo vele bezwaren voor, die dit werk strijdig met het algemeen rivierbelang moesten doen oordeelen, dat wij niet twijfelden of onze gevoelens zouden tot een afkeurend advies leiden.

Vóór dat wij evenwel tot eene zoo beslissende uitspraak overgingen, wenschten wij in kennis gesteld te worden met de gevoelens van de autoriteiten, die reeds over de zaak waren gehoord.

Na ontvangst dier stukken, heeft de lezing er van, de bij ons op de plaats zelve gerezene bezwaren tegen het voorgenomene werk volkomen bevestigd.

Het punt van separatie der rivieren te Pannerden, is een hoogst belangrijk punt in het algemeen rivierbelang. Daàr toch geschiedt de juiste verdeeling van het water, dat aan iederen riviertak toekomt; belangrijke onderzoekingen hebben er vroeger plaats gehad, om tot die juiste verdeeling te geraken. Jaren lange ondervinding hebben de goede werking der daartoe aangelegde werken bevestigd. De toestand der hoofdrievieren hangt in eene groote mate van het behouden der beginselen af, die het punt van separatie hebben doen aanleggen en onderhouden, en het zou dus, niet dan om hoogst gewigtige redenen zijn, dat men zou kunnen overgaan tot zaken die aan die beginselen raken.

De waterverdeeling aan het punt van separatie te Pannerden is eene aangelegenheid, waaraan wij ten strengste moeten vasthouden. Het was om die reden, dat geene normaallijn op het aangegeven punt, in den bogtigen bovenmond van de Waal, bepaaldelijk werd vastgesteld; men wilde liever de ondervinding geraadpleegd hebben, dan stoornis brengen in de verkregen waterverdeeling.

Het ontworpen fort zou intusschen belangrijk buiten den bestaanden oever uitspringen, hetgeen niet anders dan nadeelig kan werken op den nu in de verlangde evenredigheid verdeelden stroom.

Het water zou hierdoor van de Waal afgetrokken en meer op den Rijn en de Lek geworpen worden. Eene verwijding aan den linkeroever, die daarenboven, uit hoofde van eenen daar bestaande steenoven, hoogst moeilijk en kostbaar, zoo niet ondoenlijk zou zijn, kan niets van dat bezwaar wegnemen.

Het fort is dus schadelijk voor de gewone waterverdeeling bij middelbaren rivierstand, maar het is daarenboven schadelijk voor den afvoer van water en ijs bij hoogen rivierstand.

Bij de werking van het Hol Mozes gaat er een sterken stroom langs den Zorgdijk, en dwars over den hoofdam naar de Waal.

Hierin is thans geene belemmering; de 4 el hooge wallen van het fort zouden daarin zeer

belangrijke belemmering brengen, en het lijdt bij ons geen twijfel, dat daardoor gevaren van verschillende aard konden ontstaan, waarvan wij de gevolgen niet kunnen voorzien.

Het fort is dus, naar ons gevoelen, schadelijk zoowel in gewone, als in buitengewone omstandigheden.

Men geeft zich veel moeite om overal alle bestaande belemmeringen in de stroombaan op te ruimen, de schadelijke steenovens te weren, en nu zal men een werk willen maken, dat de met zooveel moeite verkregene waterverdeeling voor het minst problematiek maakt, en eene voortdurende belemmering brengt in den afvoer van water en ijs, op een punt, dat zijnen invloed op den loop onzer beide hoofdrievieren uitstrekt.

Wij meenden derhalve het ontworpen verdedigingswerk in het algemeen rivierbelang te moeten afkeuren, en vonden ons in dat belang verplicht, den Minister te adviseren, zijne toestemming tot den aanleg van dat werk te weigeren.

§ 23. De Minister verlangde het gevoelen der drie inspecteurs te vernemen, omtrent het ingediende bestek betrekkelijk het herstellen van stormschade aan de Rijks zeekeringen in Dronthe, hetwelk gevolgd werd door een schrijven van den hoofdingenieur in Overijssel, waarbij hij de aandacht vestigde op te verwachten moeilijkheden van den kant van het polderbestuur van Dronthe.

*Dronthsche overlaat
en sluis.*

Bij gelegenheid der algemeene inspectie van de rivier de IJssel, werd door ons een plaatselijk onderzoek gedaan, van de zeekeringen van gezegden polder. Door ongesteldheid werd de hoofdinspecteur VAN DER KUN belet aan die inspectie deel te nemen.

In eene nota van den eerstondergeteekende wordt eene volledige beschrijving gegeven van den Dronthschen overlaat en van de sluis, zoo als die werken onder directie van wijlen den inspecteur-generaal GOUDRIAAN in 1825 en 1826 zijn uitgevoerd.

Het doel dier werken was, eene zijdelingsche afleiding van den IJssel naar de Zuiderzee.

Zonder eene goede normalisering dier rivieren, was dit dan ook een hulpmiddel, dat te dezer plaatse zijne toepassing kon vinden. Sedert dien tijd is echter de normalisering van den IJssel, even als van de andere rivieren aangevangen en zoodanig voortgezet, dat in het systema der zijdelingsche afleidingen eene geheele omkeering kan worden gebragt.

De inspectie van den IJssel, in verband met het ontwerp van eenen nieuwen IJsselmond, heeft de overtuiging gegeven, dat de Dronthsche overlaat geen nut meer kan aanbrengen, en dat het in 's Rijks belang is, dien overlaat te doen vervallen, hetzij door het verhoogen van den overlaat zelve, hetzij door het herstellen van den ouden zeedijk, waardoor de Dronthsche polder buitendijks zou worden gebragt.

Dit laatste zou het geval kunnen worden, indien de Dronthsche polder zich tegen de indijking bleef verzetten.

Het schijnt wel dat alle belanghebbenden, behalve de Dronthsche polder zelve, de verhooging van den overlaat verlangen.

De belanghebbenden zijn :

de polder van Dronthe;

» » » Kampen (Broeken en Maten);

» » » Kamperveen;

» » » Zalk;

» » » Oosterwolde;

» » » Oldebroek, en

» » » Hattem.

Wanneer het bleek, dat alle de verhooging verlangen, behalve de Dronthsche polder, dan zal het raadzaam zijn de verhooging te doen plaats hebben, hetzij langs den ouden geslechten dijk van Kamper-Nieuwstad langs den Zwartten dijk en de St. Nicolaas-dijk tot beneden Kampen, waardoor de vroegere toestand geheel hersteld zoude worden, hetzij van Kamper-Nieuwstad langs den Noodwendigen dijk en de Sloper tot aan den linker IJsseldijk boven Kampen, waardoor de polder van de Broeken en Maten aan de overstromingen van de Zuiderzee onderworpen zoude blijven, en dus beiden met uitsluiting van den Dronthschen polder, die in dat geval buitenpolder blijft.

De plaatselijke inspectie van de Dronthsche sluis heeft doen zien, dat zij in eenen toestand is, waarin ze voor het oogenblik onmogelijk kan worden gelaten.

Bij het opheffen van den Dronthschen overlaat, zal het voorname doel van de Dronthsche sluis vervallen, en zal zij met mindere afmetingen kunnen volstaan.

Zij zal daartoe aan het bijzondere bestuur van den polder kunnen worden overgegeven.

Die overgave zal echter dan niet kunnen geschieden, in den vervallen toestand waarin zij thans verkeert.

Wat er dus ook later gebeure, schijnt het ons onvermijdelijk, dat de sluis thans van de laatste stormschade worde hersteld.

Het ingediende bestek is daartoe dienstig, en met de herstelling volgens dit bestek konden wij ons wel vereenigen.

Wij waren alzoo ten slotte van advies den Minister te raden:

- 1°. De herstelling van de Dronthsche sluis volgens het ingezonden bestek goed te keuren;
- 2°. De hierboven genoemde belanghebbenden te hooren over de ophooging van den Dronthschen overlaat en de daarvoor vast te stellen bijdragen;
- 3°. Den hoofdingenieur te gelasten een volledig plan op te maken, tot verhooging van den overlaat, hetzij met, hetzij zonder den Dronthschen polder, onder de beide voormelde gezigtspunten van aansluiting boven of beneden Kampen, en tot het overgeven of doen vervallen van de Dronthsche sluis.

Kanaal bij Werkendam.

§ 24. De kamer van koophandel en fabrieken te Gorinchem wendde zich tot den Commissaris des Konings in Zuidholland, betreffende de verzanding der Bakkerskil, en de middelen om in het daaruit voortvloeiend ongerief voor de scheepvaart te voorzien.

Door den hoofdingenieur in Noordbrabant werd te dezer zake rapport uitgebragt, en de bewering van de kamer van koophandel niet ongegrond bevonden.

Dientengevolge werd door hem een ontwerp opgemaakt tot het graven van een kanaal, gaande uit het Steurgat naar de sluis bij Werkendam.

Het blijkt uit dat rapport dat de Bakkerskil te Werkendam bij laag water genoegzaam droog loopt, terwijl in het Steurgat bij den dam eene diepte van 2.30 el onder A.P. of 1.70 el onder laag water gevonden wordt.

Het Steurgat biedt in het algemeen meer diepte aan dan de Bakkerskil; het eerste is dus als vaarweg beter dan het tweede, en bezit meer waarborgen voor de toekomst, zoodat eene regtstreeksche verbinding van het Steurgat met de sluis te Werkendam wenschelijk is.

Hiertoe is een kanaal dwars door den polder het Waardje het beste middel.

De hoofdingenieur heeft de rigting van dit kanaal aangegeven, evenwijdig aan den dam in de Bakkerskil en het Steurgat, doch zoo verre achterwaarts, dat de bandijk van de Nieuwe Merwede, die met den voet 300 el achter de tegenwoordige oeverlijn moet worden bewerkt, nog aan de Merwedezijde van het kanaal opgetrokken kan worden.

Hij stelde deze afmetingen voor:

Breedte van den bodem 10 el;

Diepte 1.20 el ÷ A.P.; met wederzijdsche glooijingen van 2 op 1.

Hij deed, onzes inziens, teregt opmerken, dat het kanaal niet kan gegraven worden, zonder het door eene watervrije bekading te beschermen tegen den dwars overvallenden stroom bij hoog opperwater; en dat tevens de hand gelegd moest worden aan den bandijk op 300 el achter de normaallijn, die zich langzamerhand langs de geheele lengte der Nieuwe Merwede moet uitstrekken.

Hij meende verder, dat dien dijk van den Sasdijk tot den oostelijken oever van het Steurgat, zonder bezwaar bij de graving van het kanaal kan worden opgetrokken.

De gronden die hem daartoe geleid hebben, konden wij volkomen toestemmen.

Wij keurden het door den hoofdingenieur voorgestelde ontwerp, dat bij onze laatste lokale inspectie der rivieren, door ons was onderzocht, goed, en vereenigden ons geheel met het door hem gegeven, en door de Commissarissen des Konings in de beide provincien Zuidholland en Noordbrabant ondersteunde, advies.

Door den Minister werd in dien zin, eene beschikking genomen.

§ 25. Ten aanzien der voorgestelde hoogte voor de leikaden langs de Nieuwe Merwede, meenden wij, dat die hoogte wel behoorde overeen te komen met de hoogte der gewone bekadingen te Werkendam (2.64 el + A.P.), maar dat zij overigens volgens het verhang der rivier afloopende genomen moest worden.

Leikaden. Nieuwe Merwede.

§ 26. Bij een plan tot verbetering van den waterweg van Zwolle naar zee, merkten wij op, dat vroeger op den voorgrond was gesteld:

Waterweg van Zwolle naar zee.

1°. De afsluiting van het Ganzendiep.

2°. Het geven van eene nieuwe en ruime uitmonding aan het Regterdiep, ten gerieve bij hoog opperwater en ijsgang; terwijl

3°. In het belang der scheepvaart op Kampen, de verbetering van het Keteldiep kon in aanmerking komen.

Daaromtrent werd opgemerkt, dat door den aanleg van een groot scheepvaartskanaal van Zwolle naar Kampen, waarvan destijds nog geen sprake was, eene geregelde vaart van koffen en schoeners te wachten is. Er werd daarom betwijfeld, of eene verbetering van het Keteldiep, bestaande alléén hierin, om door verlenging der kribben eene diepte van 3.00 el onder dagelijksch water te verkrijgen, bij de geringe wijdte van het vaarwater tusschen de kribben, wel voldoende voor de scheepvaart zoude zijn. Men meende verder, dat het beoogde doel op geene andere wijze zou kunnen worden bereikt, dan door een' enkelen riviermond voor scheepvaart en uitwatering aan te nemen.

In het plan werd voorgesteld het Ganzendiep af te sluiten, zonder eene schutsluis in den dam te maken. De afstand der dijken werd bepaald op 500 el, hunne hoogte op 2.00 el + A.P. of middelbaar water.

Ook het Regterdiep met het Ketelrak moet worden afgedamd. Het Ketelsluisje wordt verlegd, en de kaden of dijken op het bovengedeelte der rivier binnen de 500 el, tusschen

de bestaande dijken gelegen, tot 1.00 + A.P. geslecht, terwijl dergelijke dijken op het Raas en op den Kattenwaard tot maaivelds hoogte worden afgegraven, om den eenigen riviermond geheel vrij te hebben.

Het Keteldiep wordt als eenigen mond behouden. Benoorden de bestaande krib wordt eene nieuwe krib gemaakt. De afstand dier kribben is 180 à 200 el. De lengte der kribben wordt bepaald op 740 el buiten de bestaande kribben, ten einde eene diepte van 3.00 el onder volzee te verkrijgen.

Wij waren van oordeel, dat, voor een' geregelden afvoer van water en ijs, de afstand der kribben (nu op 180 à 200 el gesteld) bij de uitmonding in zee meer in overeenstemming moest worden gebragt met de aangenomen normaalbreedte der rivier. Kan dit zonder te veel kosten geschieden, dan pleit zeer veel voor slechts ééne uitmonding van den IJssel in zee.

Omtrent een later ingezonden ontwerp tot verbetering van den Zwolschen waterweg bragten wij in het midden, dat wij meenden, dat het ontwerp van een kanaal door Mastenbroek zijn oorsprong vond in den wensch, om een diepgang naar de Zuiderzee van 2.50 el te verkrijgen.

Voor de steden Zwolle, Genemuiden, Zwartsluis, Hasselt en Meppel, is de verbetering van het Zwartewater en het Zwolsche diep, waarbij eene diepte van 2.20 el aan te nemen, voldoende, zoodat van dien kant bij de uitvoering van het plan van een kanaal door Mastenbroek geene medewerking te verwachten is. Men zou dus dat plan welligt geheel ter zijde kunnen leggen.

Wij merkten op, dat, volgens de kaart der Zuiderzee van A. VAN RHEIJN, de kribben van het Zwolsche diep eindigen op eene diepte van 18 palm onder A.P., terwijl het ons voorkwam, dat eene diepte van 20 à 23 palm onder A.P. gemakkelijk ware te bereiken.

Wij stelden voor, na het doen van de noodige peilingen, eene nieuwe kaart der Zuiderzee te doen vervaardigen, opdat men juister kunne oordeelen over haren bodem *buiten* de kribben van het Zwolsche diep. Tevens deden wij opmerken, dat bepaaldelijk moet worden uitgemakt, welke diepte voor de binnenlandsche scheepvaart in Overijssel te eischen is, alvorens in deze zaak iets nader te beslissen.

Beberming van den Diefdijk.

§ 27. De Minister had het voornemen te kennen gegeven, om $\frac{1}{4}$ van de kosten der beberming van den Diefdijk voor rekening van het Rijk te nemen, echter onder voorwaarde, dat hierdoor geenerlei aanspraak gegrond zou worden tot het erlangen van verdere bijdragen, niet in de regeling van 1857 begrepen (1).

De Commissie voor de gemeene belangen van den Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe en Vijfheerenlanden, nam daaruit aanleiding, zich op nieuw tot den Minister te wenden, en stond de meening voor, dat de Diefdijk behoorde tot de Lingewerken, en in de regeling van 1857 begrepen was. Zij vreesde, dat de gecombineerde vergadering van de besturen der beide hoogheemraadschappen, ware dit niet zoo, de aanbesteding van de verlenging der duikersluizen in den Nieuwen Zuider-Lingedijk, niet zoude goedkeuren.

Wij beschouwden het bovenaangehaalde besluit van den Minister als eene zeer gunstige beschikking, en meenden bepaaldelijk te moeten afraden, hierin iets verder toe te geven.

De Diefdijk bestond als waterkeering der Vijfheerenlanden reeds lang vóór de Lingewerken, die eert in 1809 zijn aangelegd. Deze laatste werken sluiten eenvoudig aan den Diefdijk aan. Door de Lingewerken kunnen alleen bedoeld worden de werken aan en langs de Linge gelegen, waartoe de Diefdijk van den Horn tot aan den Lekdijk, nimmer behoord heeft.

Bij het besluit van Koning LOBEWIJK van 7 April 1809, om de Lingewerken aan te leggen, werd de verzwaring van den Diefdijk tevens vermeld, omdat men zonder deze verzwaring,

(1) Zie § 16, pag. 55 hierboven.

van de Lingewerken geen nut konde verwachten. Dit is dus volstrekt niet aan te nemen als een bewijs van de meening der Commissie, evenmin als hetgeen omtrent het gevoelen van den directeur des ponts et chaussées van 1810 wordt aangemerkt.

Gedurende den tijd, na 1818, dat het onderhoud der Lingewerken voor 's Rijks rekening plaats had, werd dan ook de Diefdijk nimmer daaronder begrepen. In het Koninklijk besluit van 16 Junij 1823 is ook alleen sprake van de bekostiging der werken, in 1809 gemaakt.

Wij waren dus bepaaldelijk van oordeel, dat de Diefdijk niet behoorde tot de Lingewerken, en dat er dus voor het Rijk ook geenerlei *verplichting* konde bestaan, om in de kosten van de verzwaring van dien dijk te deelen.

§ 28. Het aanleggen van een verdedigingswerk aan den regteroever van de Waal beneden Lent, werd, met betrekking tot het rivierbelang, aan ons oordeel onderworpen. *Verdedigingswerk te Lent.*

Het bleek dat genoemd werk zou komen tegenover het fort Kraijenhoff, waar voor afvoer van water en ijs eene vrije ruimte van 670 el zou overblijven.

In ons rapport van 27 September 1861 stelden wij voor, aan de Waal, tusschen de dijken, eene breedte van 700 à 750 el te geven. Wij hadden daarbij voornamelijk het oog op het binnenwaarts verleggen van den dijk te Lent, zoodat de Waal te Nijmegen 750 el vrije ruimte zou aanbieden.

Het voorgestelde verdedigingswerk zou deze breedte tot 670 el, dus met 80 el verminderen. Wij vonden hierin aanleiding, den Minister te raden, den Minister van Oorlog deze onze *aanmerking* mede te deelen, alvorens aan de zaak verder gevolg te geven.

Wij merkten tevens aan, dat onze bezwaren konden worden opgeheven, door het werk binnendijks of 400 el meer benedenwaarts, aan den dijkshoek aan te leggen.

De Minister van Oorlog wenschte, dat op de genomen beslissing kon worden teruggekomen, omdat, in het belang der verdediging, eene verbreding der rivier te Nijmegen kon worden toegestaan. Wij meenden echter, in het algemeen rivierbelang, niet op onze zienswijze te mogen terugkomen.

De Minister van Oorlog wees, voor het geval dat men bij de aangenomen meening bleef volharden, een ander punt aan, waar het werk zou kunnen worden aangelegd. Dit punt was gelegen 300 el meer benedenwaarts.

Wij meenden niet te mogen terugkomen op onze vroeger uitgedrukte zienswijze, dat de bezwaren tegen den aanleg van het verdedigingswerk aangevoerd, slechts zouden worden opgeheven, door dit achter den dijkshoek, dus minstens 400 el meer benedenwaarts, aan te leggen; daar bij eene ijsbezetting benedenwaarts, die dikwijls aan den Altena plaats heeft, het water zich over de Oosterhoutsche weilanden moest ontlasten, en de voorgestelde plaatsing van het werk hieraan eene belemmering zou te weeg brengen.

Dit een en ander had ten gevolge, dat de Minister van Oorlog zijn voornemen mededeelde, het fort achter den Waaldijk te bouwen bij de Zaligestraat.

Wij hadden hiertegen geene verdere bedenkingen.

§ 29. Met de voorgestelde verzwaringen, tot verbetering der Noorder-Lekdijken, konden wij ons wel vereenigen. *Verzwaring, Noorder Lekdijken*

Eene bijdrage in de kosten van dit werk van wege het Rijk achtten wij billijk, mits de belanghebbende provincien Utrecht, Zuidholland en Noordholland hierin voorgingen.

§ 30. C. H. VAN DIGGELEN deed aanzoek tot het bouwen van een steenoven te Druten.

Steenoven te Druten.

Wij waren van oordeel dat de beslissing, omtrent het al of niet toestaan van dit verzoek, moest worden uitgesteld, tot dat vastgesteld zoude zijn of de overlaat te Heerewaarden al of niet zal worden opgeheven.

Steenoven te Herwijnen.

§ 31. Eene onteigening en opruiming van den steenoven te Herwijnen is wenschelijk.

Het was echter niet mogelijk dit te doen uit de som, bestemd voor de verbetering van de Waal. Wij waren daarom van oordeel, dat deze onteigening als eene afzonderlijke zaak moest worden behandeld, die wij, als van groot belang voor de rivierverbetering, steeds bleven aanbevelen.

Normaallijn te Zutphen.

§ 32. Wij ontvingen een voorstel tot wijziging van de vastgestelde normaallijn van de rivier den IJssel te Zutphen.

De breedte van den IJssel bij de schipbrug te Zutphen is slechts 90 el, terwijl de normaalbreedte is vastgesteld op 115 el. Er is voorgesteld de ontbrekende breedte te verkrijgen door afgraving van den regteroever, waardoor tevens aan de rivier eene meer regelmatige rigting zou gegeven worden.

Hiertegen bragt men als bezwaar in, dat dan de weg van de stad naar de spoorwegwerken zoude moeten worden verlegd, hetgeen tot kostbare onteigeningen aanleiding zou geven. Men stelde voor, deze onteigeningen door eene verlegging der normaallijn te vermijden. Deze verlegging zou tevens het bezwaar verminderen, dat verbonden is aan de doorvaart door slechts ééne opening der draaibrug in den spoorweg, en aan die onmiddellijk langs den oever, welke wegens de dwarsneer aldaar niet wenschelijk is.

Wij vonden deze bemerkingen niet zonder grond, en raadden dien ten gevolge den Minister aan, de voorgestelde wijziging in de normaallijn te brengen, en tevens, in overleg met de Commissie voor den aanleg der Staatsspoorwegen, zoodanige verandering in de samenstelling der spoorwegbrug te doen brengen, dat deze eene tweede opening voor de scheepvaart aanbiede.

Lijst der dijkbreuken en overstromingen.

§ 33. De raad van bestuur van het Koninklijk instituut van ingenieurs bood aan den Minister twee lijsten aan, ter aanvulling der bij ons rapport van 27 September 1861, gevoegde bijlage 5, bevattende aantekeningen van dijkbreuken en overstromingen langs de rivieren.

Deze stukken werden ons gezonden, ten einde ons gevoelen aan den Minister mede te deelen, nopens het daaraan te geven gevolg.

Wij gaven daarop aan den Minister te kennen dat deze, met eenige bij ons verzamelde opgaven vereenigd, als bijlage achter het tegenwoordig vervolg-rapport zou kunnen gevoegd worden.

De Minister gaf ons zijne instemming met dit voorstel te kennen. De aanvullingslijst wordt diensvolgens hierachter, als bijlage n°. 5, medegedeeld.

's Gravenhage, den 1sten Februarij 1864.

De Inspecteuren van den Waterstaat,

H. F. FIJNJE, CONRAD.

BIJLAGEN.

BIJLAGE N^o. I.

(Zie bladz. 7.)

NOTA van opmerkingen omtrent het rapport van de drie inspecteurs van den waterstaat dd. 6 Mei 1861, n°. 144, betrekkelijk de bezwaren door het gecombineerd collegie van het polderdistrict Tielerwaard bij den Koning ingediend tegen de werken die worden daargesteld ter verbetering onzer rivieren.

Inleiding.

Bij de lezing van bovenbedoeld merkwaardig stuk is bij schrijver dezer de vraag gerezen of de handelingen en uitlatingen van uw collegie van dien aard zijn, dat het zich de wederlegging en het stelsel in het rapport voorgedragen en verdedigd, zou moeten aantrekken; dat het — door het rapport tot andere overtuiging gekomen dan het collegie geopenbaard zou hebben — van die overtuiging zou moeten doen blijken, of, zoo dit niet het geval ware, het rapport op de punten van verschil zou moeten wederleggen. Aangezien de Minister van Binnenlandsche Zaken te kennen heeft gegeven, dat uw collegie de bewering van het nadeel der bedoelde werken schijnt te deelen (1) is het van gewigt de stelling van Gedeputeerde Staten in dit opzigt goed te onderscheiden.

Bij de behandeling van het verslag van uwe medeleden, steller dezer en den heer E. L. baron VAN VOORST TOT VOORST, van het onderzoek aangaande de omstandigheden welke de dijksbreuken zijn voorafgegaan, hebben vergezeld of zijn opgevolgd (2), waarbij betoogd werd dat door de vorming van eene meer gelijkmatige stroombaan door afsnijdingen in de hoogere Rijnstreken, de bedijkingen der beneden rivieren meer dan voorheen hebben door te staan van het spoediger afkomen van water en ijs, — en op de gevolgen van die afsnijdingen werd gewezen bij de digting der zijdelingsche afleidingen aan de beneden monden der rivieren en op die gronden tot de behoefte aan verbetering der dijken werd geconcludeerd; — bij die behan-

---

(1) Missive van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 3 September 1862. n°. 130c, 3de afdeeling.

(2) Verslag van 19 Maart 1861.

deling heeft uw collegie zich alleen met de conclusie van dat verslag gedeeltelijk vereenigd (1) en heeft hetzelfde het hierboven bedoeld betoog niet in zijne overwegingen opgenomen.

In geen der rapporten over bijzondere dijksaangelegenheden heeft uw collegie deswege zijn gevoelen geopenbaard. Wel is waar wordt in de boven aangehaalde missive van den heer Minister gewag gemaakt van eene mededeeling (2) waaruit de zienswijze van uw collegie zou blijken dat meerbedoelde werken de gelede schade aan de dijken zouden veroorzaakt hebben; doch te dien aanzien moet opgemerkt worden, dat uw collegie daarbij niet zijne eigene zienswijze, maar die welke in de provincie bijna algemeen heerschende is heeft voorgedragen.

Bij de missive aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken over het polderdistrict Bommelerwaard beneden den Meidijk (3) heeft uw collegie zich alleen vereenigd met het in de daarbij overgelegde beschouwing enz. voorkomend denkbeeld betreffende de verandering des polders in een zomerpolder; doch heeft het over den overigen inhoud van dat stuk zich niet uitgelaten.

Uit alles blijkt dat Uw Collegie bij alle stukken voorafgegaan aan de ministeriële missive met omzigtigheid vermeden heeft zich over het meerbedoeld onderwerp bepaald te verklaren. Hier moet bijgevoegd worden dat het zich daarvan met opzet onthouden heeft, uit aanmerking dat er eene bepaald gevestigde overtuiging toe behoort, om zich over soortgelijke zaken te verklaren; welke overtuiging bij uwe vergadering niet aanwezig was.

Uw Collegie heeft zich bij gevolg niet bloot gegeven en kan over het bovengenoemd rapport het stilzwijgen bewaren.

In eene andere stelling bevindt zich de steller dezer uw medelid. In het voor aangehaald met den heer baron VAN VOORST uitgebragt verslag werden denkbeelden — ofschoon niet in volstrekt afkeurenden zin — omtrent de betugeling van de zijdelingsche afleidingen der benedenrivieren ontwikkeld. In de beschouwing over Bommelerwaard beneden den Meidijk (4) heeft steller dezer gewezen op den gevaarvollen toestand waarin zich de bedijkingen van de beneden-districten bevinden bij de pogingen die worden aangewend om door beperking van den stroom aan de benedeneinden der rivieren, deze te dwingen hare monden op te ruimen. Hij acht zich verplicht van zijn gevoelen rekenschap te geven.

Het bovengenoemd rapport van de drie inspecteurs geeft hem daartoe aanleiding. Met bescheidenheid doch tevens met het zelfvertrouwen dat eene gevestigde overtuiging schenkt, zelfs aan dengene — die in een wetenschappelijk vak waartoe eene bepaalde opleiding en langdurige studie behoort — zijne minderheid gevoelt, neemt hij de vrijheid zijne opmerkingen in het midden te brengen. Dit moge hem verontschuldigen dat hij zich hierbij aanstelt, als stond hij op gelijke hoogte, met de bekwaamst geachte mannen van het vak.

Hij heeft ook zelfs gemeend zich hierbij niet te mogen laten terughouden door het vonnis dat door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken (5) krachtens de magtiging des Konings geveld is over het daarbij genoemd ongegrond en onjuist bij velen ter goeder trouw bestaand dwaalbegrip.

Hiermede gaat hij over om U zijne opmerkingen over het rapport naar aanleiding der opvolging van de daarin voorkomende §§ voor te dragen, waarbij hij zich echter beperkt tot die welke zijn — in de hierboven aangehaalde stukken — uitgebragt gevoelen betreft.

(1) Besluit van Gedeputeerde Staten van 27 Maart 1861, n°. 26.

(2) Missive van Gedeputeerde Staten van 24 April 1861, n°. 20/3.

(3) Zie besluit van Gedeputeerde Staten van 28 Augustus 1861, n°. 39.

(4) Overgelegd bij het besluit van Gedeputeerde Staten van 28 Augustus 1861, n°. 39.

(5) Zie Zijner Excellentie's missive van 3 September 1861, n°. 125 a, 3de afdeling.

Opmerkingen.

§ 6 en 7. Ofschoon eene beoordeeling over den betoogtrant van het stuk, terwijl het hier alleen te doen is om de zaak zelf-volstrekt wordt buiten gesloten, zoo mag de strekking dezer §§ niet geheel overgestapt worden. Zij toch is, om ieder ander inzicht, iedere tegenwerping voor'shands te dooden. Hoezeer men ook gebelgd moge zijn over de aanranding van zijne beginselen, — welke gronden men daarvoor ook vermeent te hebben, — nooit wordt daarmede eene uitboezeming als voorkomt in § 6 in een staatsstuk geregvaardigd, bij een stelsel, dat wel is waar moet berusten op de vaste wetenschap, maar waarbij altijd bespiegeling eene groote rol blijft vervullen. Hier moet worden in bedenking gegeven, dat bij aangelegenheden als de onderwerpelijke, groote woorden, — al komen die ook van de hoofden van een korps, dat geheel de wereld door zijn roem gevestigd heeft, — nooit beslissen kunnen.

§ 7 zegt dat de geschiedenis een gesloten boek voor de adressanten (uit het polderdistrict Tielerwaard) is. Die oordeelvelling schijnt evenzeer betrekking te hebben op ieder die zich in eenig opzigt een afkeurend oordeel omtrent het onderwerpeijk stelsel van den Waterstaat veroorlooft.

Daarna wordt in het opvolgend hoofdstuk, „*De killen*”, onderwezen wat de geschiedenis leert.

§ 8. De dwaling die hier veronderstelt wordt, blijkt niet uit de geschiedenis, vergeleken met de opvatting die men zich vormt van de veelvuldig gebezigde uitdrukking het kunstmatig digten van de killen.

De snelle verlanding van den verdrinken Zuidhollandschen waard die door de aanhaling der kaartjes volledig bewezen wordt, is bij ieder die deze aangelegenheid tot een onderwerp zijner beschouwingen gemaakt heeft, bekend. Om aangaande den tragsgewijzen voortgang dier verlanding nog meer bijzonder in te lichten worden hierbij nog twee kaartjes overgelegd, één uitgegeven in het jaar 1662 (1) en één in 1749 (2). — Deze werking der natuur om den verdrinken Zuidhollandschen waard en de menigvuldige stroomen die zich daarin gevormd hadden weder dicht te maken, wederlegt evenwel niet de opvatting dat hetgeen van die stroomen of killen nog overschoot in de laatste jaren kunstmatig gedigt wordt.

§ 8, 9 en 10. (§ 9) De digting der killen wordt genoemd de schadelijke verdeeldheid der killen te doen ophouden, en ze tot één krachtigen stroom te vormen enz.

(§ 10.) De riviercommissie van 1828 heeft zich verklaard, met openlating van de Oude Merwede voor het vormen eener Nieuwe Merwede, enz.

(1) Dit is getrokken uit de kaart voorkomende in het IIIde deel van de atlas van BLAËS, Amsterdam 1662. De sporen van de verlanding van den in 1421 verdrinken Zuidhollandschen waard vertoonden zich reeds lang vóór de uitgave dezer kaart, blijkens de opgaven te vinden in BLAËS III. deel Belgica foederata, blz. 34 en 35, alwaar o. a. voorkomt; *Craijestein*, 300 morgen groot, dat door den vloed overdekt werd, laat zich nu weer gedeeltelijk zien, *Lang-Ambacht* en *Kort-Ambacht* zijn beide door de golven verzwolgen. *Houwening* een dorp van 750 morgen, komt reeds grootendeels weder uit de wateren te voorschijn..... *Dubbeldam* dat nabij *Dordt* gelegen, zoowel als de andere dorpen de rampen door het water veroorzaakt te lijden had, bleef bedolven tot den jare 1613, toen een gedeelte met dijken omgeven en uit het water werd te voorschijn gehaald. Een zuidelijk gedeelte werd daar in 1617 bijgetrokken en later nog een klein gedeelte gronds..... *Wolbrantskerk*, *Kruiskerken*, *de Nesse*, *Aloeijzen*, *Tolloijzen*, *Almsvoet*, *Eemkerk*, *Eemesteijn*, *Almsteijn*, *Uit-Alm*, zijn die geheel onder de wateren bedolven zijn en waarvan nagenoeg niets dan het vischregt is overgebleven..... Van het dorpje *Mijl* is door kracht van dijken weder een gedeelte te voorschijn gebracht. *Leijder-Ambacht* en *Poelwijk* zijn nog onder water..... *Strijkens-Oort* is in 1578 weder grootendeels boven gekomen..... Wanneer *Strijen*, dat ook in 1421 verdween, weder gedeeltelijk is te voorschijn gekomen, is niet bekend.

(2) Getrokken uit de kaart voorkomende in de tegenwoordige staat van alle volken, deel XVII, Amsterdam, 1749.

(§ 11.) Het rapport van de Inspecteurs FERRAND en VAN DER KUN van 1850 beaamt het denkbeeld van de Commissie van 1828 ten volle enz.

Het ligt niet in het doel dezer opmerkingen om het stelsel dat in deze §§ ligt opgesloten en door aanhaling van gezag wordt geschraagd, te bestrijden. — Het rapport der drie inspecteurs beschouwt de deugdelijkheid daarvan als eene besliste zaak. — Ééne aanmerking echter zij alhier veroorloofd: Het kan niet anders dan toegestemd worden dat de aanslibbing van den verdronken Zuidhollandschen waard, nu eenmaal door verloop van jaren de vroeger bestaan hebbende groote diepten gevuld waren, op eene zoo onrustbarende wijze toenam, dat er voor den afloop der Merwede — die kennelijk aan eene Zuidwestelijke ver-
vermogende afleiding behoefte heeft — op eenigerlei wijze moest gezorgd worden. Dat kon niet aan de natuurlijke werking der stroomen worden overgelaten, want de natuur werkte om die mondingen (de killen) te verstoppem en te digten. Het was duidelijk te voorzien, dat bij verderen voortgang daarvan, het vermogen der rivier — het zij bij hoog opperwater met ongunstige omstandigheid van stormvloed, hetzij bij ijsverstopping — zich eene nieuwe baan zou ingebroken hebben, vergezeld van de schromelijkste onheilen. Er moest, dit wordt toegestemd een stelsel aangenomen worden, om dat te voorkomen. Hierbij, dit zij vergund in het midden te brengen, had men te kiezen, tusschen het werk dat de natuur zelve na hare uitbarsting in 1421 heeft daargesteld, de vorming van vele rivierspranken of killen in stand te houden en door aanhoudende verdieping te verbeteren, of tusschen de poging om ééne stroombaan te vormen. — Het laatste werd gekozen. Alleen de toekomst kan uitwijzen of die keuze goed was.

§ 12 en 13. Alhier wordt berust in het stelsel, opzigtelijk het doel waartoe het leidt. De gevolgen van de uitvoering van het stelsel zoo als die plaats vindt volgens deze §§ zijn echter nadeelig.

Wat zijn de gevolgen van het stelsel zoo als het wordt uitgevoerd?

Verhooging van den waterstand der Oude Merwede.

Verlamming van den stroom boven den mond der Nieuwe Merwede.

Belemmering aldaar in den afvoer van het drijfzjs en ijsverstopping.

Verhooging van den waterstand der Oude Merwede.

De verhooging van den waterspiegel van de Oude Merwede ten gevolge van de beteugelingswerken is een erkend feit. De verslagen over de openbare werken over 1850/2 en over 1854 vermelden reeds de verbetering van het vaarwater van Gorcum tot Dordrecht. Dat over 1855 en 1856 erkent dat er eene verhooging plaats heeft. Bij dat van 1857 wordt mede daarop gewezen. Het verslag van 1858 deelt mede den uitslag van het onderzoek naar de hoegrootheid der opzetting van den waterstand der Oude Merwede, waarbij die geschat wordt op gemiddeld 0.40 el.

Die gemiddelde verhooging heeft hare oorzaak, niet in eene bevordering van de toestrooming van water in het riviervak bovenwaarts de Nieuwe Merwede, althans daarvan zijn in de aangehaalde verslagen geen sporen te vinden. Zij wordt te weeg gebragt, want eene andere reden is niet denkbaar, door de verhindering van de afstroming, ten gevolge van de digting der killen en van de werken strekkende tot beperking (vernaauwing) der Oude Merwede.

Zij ontstaat doordien het vroeger profiel van doorstroming der gezamenlijke killen met dat der Oude Merwede grooter was, dan het tegenwoordig profiel der Nieuwe Merwede met dat der Oude Merwede. Zij heeft echter nog eene andere oorzaak, de verhooging namelijk die bij de vorming der Nieuwe Merwede moest ontstaan door de gelijkmatige verdeeling van het verhang tusschen Hardinxveld en de Amer of het Bergsche veld. Deze werd reeds aangeduid